

The background features a repeating floral pattern of stylized flowers and swirling leaves. The pattern is divided into three horizontal color bands: blue at the top, red in the middle, and green at the bottom. The text is overlaid on these bands.

Romano Lor!

Romsk kraft!

En inspirationsbok om vägar till utbildning och arbete

Länsstyrelsen i Stockholms län 2011
Första upplagan

Romano Zor! - Romsk kraft! En inspirationsbok om vägar till utbildning och arbete
Omslag: färger och hjul från romska flaggan
Illustration blomornament - omslag och inlaga: istockphoto.com
Grafisk form: Camilla Lindmark/ CL Media
Tryck och sättning: DanagårdLITHO
ISBN 978-91-7281-443-1

Förord

I dina händer håller du en inspirationsbok om vägar till utbildning och arbete. Bokens syfte är att inspirera romska och icke-romska vuxenutbildare, tjänstemän och aktörer på arbetsmarknaden. Det ska bidra till att romer stärks i tillträdet till utbildning och arbetsmarknad - att bryta de mångåriga utanförskap som många romer fortfarande lever i också i vårt land.

Boken gör inte på något sätt anspråk på att ge en heltäckande bild av romers situation och förutsättningar i Sverige. Den ger exempel på några romers verklighet. Det finns många fler. Olika romska grupper har olika bakgrund. Sverige är ett land där romer funnits sedan medeltiden. Den senaste större invandringen av romer ägde rum i anslutning till kriget på Balkan på 1990-talet. Boken vill ge dig som arbetar med dessa frågor en bild av mångfalden.

Det finns inte heller någon standardmodell för arbetet med dessa frågor. Boken ger dig några uppslag på hur man kan gå till väga. Det finns givetvis många fler. Det viktigaste är att se den enskilde som den individ hon/han är. Det är bara i en förtroendefull dialog

som behov och förutsättningar kan identifieras i det enskilda fallet.

Länsstyrelsen i Stockholms län har sedan 2010 regeringens uppdrag att följa upp politiken för nationella minoriteter, däribland romer. Delegationen för romska frågor lade 2010 fram förslag på hur romers ställning i Sverige ska stärkas. I avvaktan på beslut om detta har Länsstyrelsen övergångsvis i uppdrag att upprätthålla och stödja det arbete som Delegationen påbörjade i ett antal kommuner.

Det är nu vår förhoppning att denna bok ska ge några bidrag till att fler romer får möjlighet att få den utbildning de efterfrågar och därmed ges ökat tillträde till arbetsmarknaden i Sverige. Den kan med fördel användas också i en rad andra sammanhang av brobyggare i kontakter med myndigheter, organisationer och företag.

Lennart Rohdin
Enhetschef
Enheten för nationella minoritetsfrågor
Länsstyrelsen i Stockholms län

Bäckgrund

Grunden till denna bok är en finsk handbok som utgavs 2007 i samband med ett Equal- / EU-projekt i Finland. Boken skrevs av tjänstemän och romer som ett dokument över erfarenheter från ett antal arbetsmarknads- och utbildningsprojekt.

Delegationen för romska frågor fick, efter samråd med finska myndigheter, rätten att omarbeta materialet till svenska förhållanden. Arbetet har till största delen genomförts genom ESF-projektet "Romano Zor! - Romsk kraft!" i Uppsala.

Romano Zor! - är ett 2-årigt arbetsmarknadsprojekt (2009 - 2011) i Uppsala kommun - och

bygger på ett samarbete mellan socialtjänst, arbetsförmedling, försäkringskassa, landsting och lokala romska organisationer. Projektet har även haft anknytning till Uppsala Pingstförsamling och Uppsala Universitet. Boken speglar de erfarenheter och iakttagelser som både de romska deltagarna och projektmedarbetarna gjort under projekttiden.

I boken knyts romernas historia, sociala villkor och aktuella utbildnings- och arbetsmarknadssituation till gemensamma metodutvecklings- och samarbetsfrågor mellan majoritetssamhället och romska institutioner, tjänstemän och aktivister.

REDAKTIONSGRUPP

Tiina Kiveliö
Utbildningsledare
Enheten för minoritetsfrågor
Länsstyrelsen i Stockholms län

Caroline Mahdavi
Projektledare Romano Zor
Socialtjänst/Socialbidrag
Kontoret för barn, ungdom
och arbetsmarknad, Uppsala
Kommun

Johan Westerling - Kalla
Kvalitetsledare
Socialtjänst/Socialbidrag
Kontoret för barn, ungdom och
arbetsmarknad, Uppsala Kommun

Boken består av fyra delar

- **Del 1 – Kultur och historia**
- **Del 2 – Skolgång och utbildning**
- **Del 3 – Arbetslivet**
- **Del 4 – Bilagor**

I boken används den i Sverige officiella benämningen romer.
I de texter som handlar om äldre dokument och
sammanslagningar används begreppet zigenare.

Internethänvisningar som är för långa
till textinnehållet återfinns i del fyra.

Svennehill

DEL 1 **Från Indien till Europa**

sidan
11

Resande
Jag vill inte bli kallad
tattarjäväl!

Sveriges romapolitik från 1900-talet fram till idag

sidan
15

Romers bostadssituation
Rätten till skola
Ingen kan göra allt men
alla kan göra något!
Romer agerar
Romer blir en nationell
minoritet i Sverige
Diskriminering och fördomar

Det romska politiska engagemanget

sidan
22

Gelem, gelem ...
Det nordiska föreningslivet
Romapolitiskt engagemang
i Sveriges riksdag
Antiziganismen visar sig
i olika skepnader
Romska organisationer idag

Kultur, språk och traditioner

sidan
28

Respekten för äldre
Unga romer
Regler om renhet
Umgänge mellan generationer,
respekt och integritet

Klädsel och koder
Finska romers klädsel
Jämställdhet
Kulturella regler för bostaden
Rapport - Bostadssökande
rom får skadestånd
Kris- och undvikandeplikt
Romani chib - ett gemensamt
språk

DEL 2 **Genom utbildning in i arbetslivet**

sidan
41

Romska barn i förskola
och grundskola
Är det en myt att skolplikten
inte gäller romer?
Särskilda insatser för
romska elever
Roma kulturklass
Yrkes- och vuxenutbildning
Två självkänslor
Studieekonomi
Brobyggare för framtiden

Att anordna vuxenutbildning

sidan
50

Gruppernas egna representan-
ter som kontaktpersoner och
informatörer
Vad ska utbildningsanordna-
ren tänka på vid planering av
vuxenutbildning?
Modell för utbildningsgång
Utbildningens uppbyggnad
och schema

Vägen till jobb går via skolan
Minneslista
Hur ska undervisningen vara?

Undervisningens utmaningar

sidan
59

Läraren som nyckelperson
Hitta ett gemensamt språk
Gemenskap och grupptillhörighet
Annons - En grupp romska studenter söker en motiverad lärare

DEL 3

Romer och arbetslivet

sidan
65

Vägar till arbete
Artikel - Deras framtid är inte giftermål, det är studier
Vad påverkar romernas möjlighet till arbetslivet?
Mångsysslare med fokus på arbete
Stöd åt romska arbets sökande i arbetslivet
Sykurser
Sociala företag
Mirandas resa
Kom ihåg!
Romer + Arbetsförmedlingen = sant?
Kulturella hänsyn i studie- och yrkesvalen
Klädsel på arbetsplatsen
Romano Zor! Romsk Kraft!

Brevet till framtiden
Nya erfarenheter och nya sätt att mötas
Samverkan, tydlighet, rättigheter och skyldigheter
Att bygga en grund av ömsesidigt förtroende
Tiden är en annan nyckel
Hur ser omvärlden ut, och hur ser vi på vår omvärld?
Kan romska kvinnor ha långbyxor?
”De svenska glasögonen räckte inte till”
Att tappa hoppet
Med hälsan i fokus
Rapport - Romsk kvinna fick inte ha lång kjol på jobbet

ESF - Europeiska socialfonden

sidan
87

Svenska romaprojekt
Lärdomar och utmaningar
Eu och romerna
Slutord
Medverkande

DEL 4

Här hittar du mer information

sidan
94

Polsk- finskromskt samtal under en utflykt på projektet Romano Zor!

Del 1

*Kultur och
historia*

*Lohaniba ta sastiba hin
fendide ka louve*

Kaale

*Glädje och hälsa betyder
mer än pengar*

*Me manrea a
tu barea*

Arli

*Jag kastar bröd på
dig och du svarar
med sten*

*O Del kamél vi le
dilés thaj le
godjavér*

Kalderash

*Gud tycker om
både dåren och
den kloka*

*Jura diro mulo vordingen nashta diro
agre scheroet, vavros fyser diro miépa
ninna díros beckning.*

Resanderomani

*Ser du líkbílen skall du alltid böja huvud
annars får du otur med din försäljning.*

FOTO: DOMINO VAI

Unga kvinnor i Dehradun, norra Indien 2010.

Från Indien till Europa

● Romerna har en lång historia både i Sverige och i Europa. Redan för 800 år sedan kom de första romerna till Europa. Idag uppskattas antalet romer i Europa till mellan 14 och 17 miljoner. Romernas historia präglas av mycket dramatik och svårigheter, men de har ändå lyckats bevara en unik och fascinerande kultur.

Romerna är sedan år 2000 en av Sveriges fem nationella minoriteter* med eget språk, egen kultur och historia. Romerna har också en lång gemensam historia tillsammans med flera länders befolkningar.

Utifrån språkvetenskaplig forskning antas romerna ha sitt ursprung i Indien. Romernas ankomst till Europa nämns i flera urkunder från 1300-1400-talet. Den tidens

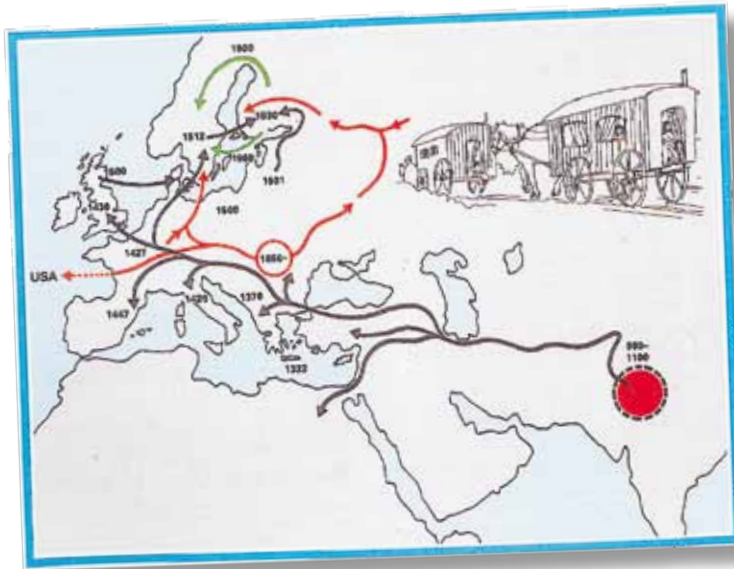
samhälle byggde på människors olika värde och romerna skiljde sig från den övriga befolkningen i både sedvänjor och levnadssätt. De hörde inte till någon av ståndssamhällets samhällsklasser och ansågs med tiden utgöra ett hot mot den rådande samhällsordningen i flera europeiska länder. Romerna fördrevs från land till land, förföljdes och utsattes ofta för trakasserier.

Fotnot *I Sverige finns fem erkända nationella minoriteter: samer, som också är ett urfolk, romer, judar, tornedalingar och sverigefinnar.

ANTALET ROMER OCH RESANDE UPPSKATTAS TILL

▶ I Sverige
cirka 50 000-100 000 | ▶ I Europa mellan
14-17 miljoner | ▶ I världen över
20 miljoner |
|-------------------------------------|-------------------------------------|---------------------------------|

* Det finns romska släkter som bott i Sverige i århundraden, medan andra är nyanlända flyktingar eller invandrare från 1960-talet och framåt. Romerna i Sverige är en mycket heterogen grupp.

Många av de romer som reste från Indien hamnade i slaveri i Europa. Den grupp som vi idag i Sverige benämner svenska romer eller valakiska romer är ättlingar till romska slavar i Valakiet*. Många var skickliga hantverkare med färdigheter i metall- och konstsmide, snickeri och musik som de fört med sig från Indien och det Bysantinska riket. I början av 1300-talet slog sig många ned i nuvarande Rumänien.

För att hindra romerna att flytta med sina yrkeskunskaper gjordes de livegna vid de gods eller kloster

där de verkade. Slaveriet i Rumänien upphävdes formellt 1856, men först 1864 blev romerna fria i praktiken.

I Sverige har romer funnits åtminstone sedan 1500-talet. I tidens Sverige-Finland rådde en sträng ståndsuppdelning. Riket höll på att formas till en helhet, och man strävade efter att få alla medborgare att följa ett enhetligt livsmönster. Romerna passade inte in i mallen och förklarades fredlösa.

Från 1600-talet förvisades romerna till nuvarande östra Finland där de fick en fristad mot att de vaktade gränsen mot Ryssland. De förvägrades alla kyrkliga ceremonier, barnen fick inte döpas, par fick inte vigas och döda inte begravas i vigd jord. De nekades även rätten till sjukvård. Orättvisor och grymheter gjorde den romska befolkningens utanförskap från samhället ännu mer uttalad.

1809 förlorade Sverige Finland till Ryssland. Många av de romer som tjänstgjort i Finland blev kvar där.

*Rumänien

LÄSTIPS!

- **Factsheets on Roma history**

www.coe.int/education.roma
(Education of roma children in Europe)

- **<http://www.reocities.com/~patrin/>**

- **We are the romani people**

Ame sam e Rromane dzene
Ian Hancock
University of Hertfordshire
Press 2007

ANTAL ROMER I SVERIGE

- ▶ Svenska romer: 4 000
- ▶ Sverigefinska romer: 4 000
- ▶ Romska flyktingar som Sverige tog emot på 70-talet och deras familjer därefter: 5 000
- ▶ Nyanlända (grupper från Balkan): 10 000
- ▶ Resande: (20) - 30 000

● Idag finns det även många romer som är asylsökanden eller papperslösa utan någon nationell tillhörighet.

OBS! Siffrorna är uppskattningar som är gjorda av romska organisationer och aktivister.

* Romerna själva kategoriserar sig efter gruppstillhörighet, tradition och språkvarieteter; **kalderash, kaale, lovara, rumungri, arli, resande** med flera.

Gruppen ”romer” innefattar alltså många olika språkvarieteter, kulturer och traditioner.

Stockholms romer samlas i restaurang Pagod vid slutet av 50-talet.

FOTO: FRED TANKONS PRIVATA FOTOALBUM

Resande

I Sverige finns en stor grupp resande (som förr ofta kallades för tattare). Hos de resande finns olika teorier om deras bakgrund. En del vill tala om sig själv som resande, andra vill betona den

romska tillhörigheten. Officiellt i Sverige räknas resandefolket till den nationella minoriteten romer. I Norge däremot bildar romerna och resande varsin egen minoritetsgrupp.

Förintelsen

Under Förintelsen 1933-45 var romer, förutom judar, en grupp som skulle förintas på grund av etnicitet. Uppgifterna varierar mellan 500 000 och 2 miljoner dödade romer.

Plakat om tatarnes fördrivande af landet år 1637

Den första allmänna zigenarförordningen i Sverige utfärdades av förmyndarregeringen den 28 juli 1637. Skulle någon påträffas i landet efter detta datum, var det tillåtet för landshövding, befallningsman eller ståthållare att döda utan process och rättegång.

LÄSTIPS!

• En inventering av forskning om romer

Laura Palosuo, Centrum för Multietnisk forskning, Uppsala Universitet 2009

• Snarsmon – resandebyn där vägar möts

Bodil Andersson (red) Bohusläns museums förlag 2008

• Resandefolket, från tattare till travellers

Bo Hazell Ordfront 2002

• Romanifolket og det norske samfunnet

Bjørn Hviden (red) Fagbokforlaget 2000

Resandefolkets kultur och språk har funnits i Sverige i hundratals år, men har ofta inte fått uttryckas, utan har gömts undan på grund av samhällets fördomar och värderingar. Möt Eleonor som kämpar för revitalisering av resandefolkets kultur.

Jag vill inte bli kallad tattarjävvel!

Namn:

Eleonor Frankemo

Ålder: 27 år

Bakgrund: Resande

Yrke: Projektledare för projekt "Resandefolkets revitalisering", tjänstledig från Linköpings kommun

Eleonor Frankemo arbetar sedan hösten 2010 som projektledare för projektet Resandefolkets revitalisering. Projektet har till syfte att sprida kunskaper om resandefolkets kultur - språket, musiken och historien.

- Vi har problem att ta tillbaks vår kultur. Rädslan för vad samhället tycker om tattare ligger kvar, djupt rotat och det är svårt att komma ifrån den, säger Eleonor. Vår kultur har utvecklats i hemlighet. Vårt språk, till exempel, är ett talspråk.

Resandefolket räknas sedan år 2000 till romerna en av de nationella minoriteterna. Eleonor berättar att det finns både skillnader och likheter mellan olika romska grupper.

- Resande kallades förr för tattare och hade ett t inskrivet i sina pass, romer kallades zigenare och hade ett z. Vi har ett gemensamt ursprung, men har utvecklat olika kulturer. Många resande har svårt att benämna sig som romer, många är rädda, och mycket går tillbaks till historien. Man vill inte bli kallad för tattarjävvel! Mycket av kulturen har försvunnit under tidens lopp men i hemlighet har vi bevarat en liten del av vår kultur och den utövas ofta bakom stängda dörrar på grund av rädsla. Assimilationen har lyckats på många sätt men än så länge inte fullt ut, berättar Eleonor.

När Eleonor var yngre och gick i skolan berättade hon inte att hon var resande. Vid en återträff 10 år senare kallade någon henne tattare, men Eleonor hade styrkan att stå på sig för rätten till sin bakgrund. Idag är Eleonor tjänstledig från sitt arbete som personlig assistent i Linköpings kommun för att arbeta med projektet. Hon berättar att många vet att hon är resande, men inte alla. Hon tycker att de allra flesta hon träffar bemöter henne utan fördomar.

- Jag är stolt över min kultur och jag vill visa upp de bästa sidorna. Jag vill att mina barn ska känna sig stolta över att vara resande och inte ha

skamkänslor som jag fortfarande kan känna.

Eleonor berättar hur hon blir påmind om de fördomar många resande ibland känner. Om det till exempel försvinner en telefon kan man känna sig anklagad. Anklagelsen behöver inte vara sann, men man känner sig ändå tvungen att rentvå sig. Man tycker sig känna att folk har fördomar och är osäker på om det är så eller inte.

Resandekulturen är en patriarkalisk kultur där kvinnan är dock högt respekterad. Man klär sig strikt och inte utmanade, men inga måsten finns kring kläder. Att bära guldsmycken hänger kvar sedan man förr i tiden sparade sina pengar i guld. Mat och kultur är viktigt, sång och musik vanligt. När det kommer gäster är det kvinnan i familjen som ordnar mat och bjuder. Familj och släkt har stor betydelse och resandesläkterna är ofta stora. Musiken är viktig och har en stor betydelse, sång och skratt och förmågan att berätta med inlevelse utmärker resandefolket.

Resandefolket talar en variant av romani som skiljer sig från andra varieteter i Sverige. Eleonor har jobbat som den enda modersmåls lärare i landet på resande romani. För att kunna revitalisera språket är det nödvändigt med lärare.

- De finns de i den yngre generationen som vill revitalisera språket och utveckla sin kultur. Sociala media har blivit ett sätt att söka kontakt med andra grupper med liknande intressen, berättar Eleonor.

Eleonor har tagit fram material till projektet som handlar om att revitalisera språket och kulturen. Hon anser att det är nödvändigt att börja med de vuxna som sedan i sin tur kan lära sina barn.

- Min pappa har alltid varit pådrivande och uppmuntrat mig till att lära mig och det har bidragit till att jobba för att påverka och sprida kunskap om resandefolkets kultur och att våga stå för den jag är!

Blogg: <http://eleonorfrankemo.blogg.se/>

FOTO: GUNNI INDRÖM

Sveriges romapolitik från 1900-talet fram till idag

● Fram till 1970-talet har romapolitiken huvudsakligen styrts av majoritetsbefolkningen. Utredningar och åtgärder har speglat tidens dominerande uppfattningar om hur sociala problem skulle lösas.

Rätten till ett eget språk och kultur erkändes inte, utan minoriteterna hade snarare skyldighet att fortast möjligt anpassa sig att likna majoritetsbefolkningen - antingen frivilligt eller under tvång.

1914 utfärdades en förordning som förbjöd zigenare att komma in i landet, förordningen upphävdes

först 1954. År 1922 menade fattigvårdslagstiftningskommittén i ett betänkande att zigenarnas inordnande i samhället tycktes vara ett olösbart problem och att enda utvägen var att försöka få ut dem ur landet. Detta lade grunden för årtiondenas förföljelse, då romerna i praktiken var förbjudna att leva bofast i Sverige.

§ 2 §

Sveriges grundlag 1 kap. Statsskickets grunder

Samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samhällsliv ska främjas.
Lag (2010:1408).

Romernas bostadssituation

Romerna förknippas ofta med myten om att vilja vandra och flytta på sig. Det har bland annat fått förklara de romska barnens dåliga prestationer i skolan. Men kringresandet har inte varit något fritt val utan dikterats av tvingande omständigheter.

Fattigvårdslagen (från 1922) krävde att familjerna skulle ha tillstånd från ortens myndigheter för att stanna, och det var heller inte säkert att det var tillåtet att stanna på en plats längre än några veckor i taget. De

yrken man av tradition livnärde sig på förde dessutom med sig resande mellan olika orter.

Bostadssituationen förändrades i slutet av 1960-talet, när romer började få fasta bostäder. Till en början hänvisades familjer ofta till rivningshus, där det var omöjligt att bo någon längre tid. Följden blev att barnen ofta tvingades byta skola. Tantolunden i Stockholm är ett exempel på en tillfällig boplatz för många romska familjer.

Den romska bosättningen i Sköndal 1944-45.

FOTO: FRED TAIKONS PRIVATA FOTOKALBJUM

... Där bor familjen tillsammans med andra romer som ännu inte fått lägenheter, utan fortfarande bor i baracker och husvagnar.

• Vintern 62-63 var mycket kall och snörik, familjerna för illa. Barnavårdsmyndigheterna var ofta på besök i lägret och såg hur illa det var ställt. Där bodde många barn i skolålder. Var skulle de få sin skolgång? Inga barn från lägret var inskrivna i skolorna runt om. ...//...
- Om jag inte minns fel flyttade den sista familjen från lägret på Ekstubben in i en lägenhet 1964.

Ur tidningen *É Romani Glinda* 2004 - 4, Fred Taikon minns sin syster Nadja Taikon

FOTO: FRED TAIKONS PRIVATA FOTOGALUMI

Sommarskola i Linköping i mitten av 50-talet.

Rätten till skola

Det tog 82 år innan romerna fick samma möjlighet i lagen till utbildning som den övriga befolkningen. 1882 infördes skolplikt för alla barn i Sverige, från 1964 omfattade skolplikten även romer.

- Romska föräldrar försöker förgäves skriva in sina barn i skolan på **1930-1940** talet.
- Sundsvall var den första kommun som tog emot romska barn i kommunens skolor på 40-talet.
- **1942** vägrar Linköpings kommun, med flera att ta emot romska barn i skolan.

• 1943-1958

Sommarundervisning - romska barn undervisas i skolorna när det inte finns andra (svenska) barn där.

Lägerundervisning - frivilliga, privatpersoner och lärare, undervisar både vuxna och barn i lägren.

- **1960** romerna får rätt till fast boende.

• **1964** skolplikt - rätten till skola börjar gälla för romska barn efter påtryckningar från bland annat familjen Taikon.

Källa: Förändringar i romers utbildningssituation i Sverige. Iren Horvatne, Malmö högskola, Lärarutbildningen

LÄSTIPS!

• Tjejen från Tanto

É sej anda o Tanto
Karin Mannerfelt & Ann Eriksson
2003

• I betraktarens ögon

Hans Calderas
Prisma 2002

• Aljosha

Zigenarhövdingens pojke
Gunilla Lundgren och Aljosha
Nils-Erik Dimiter Taikon
Bonnier Carlsen 1998

Namn:
Susanna Hedman

Ålder: 31 år

Bakgrund: svensk
kaale rom

Yrke: Politiker i
Enköpings kommun,
föreläsare i romska
frågor

**För Susanna kom vändpunkten när hon nekades att komma in på ett hotell.
- Jag insåg att om mina barn skulle få en fungerande framtid måste jag göra något.
Idag arbetar Susanna som kommunpolitiker i Enköping.**

Ingen kan göra allt, men alla kan göra något!

Susanna vann diskrimineringsmålet över hotellet i hovrätten och det blev starten för hennes engagemang i att påverka fördomar mot romer. Hon är en mångsysslare som arbetat med allt från att köra buss till att föreläsa om romer, romsk historia och kultur runt om i Sverige. Susanna har föreläst för kommuner, skolor, företag och myndigheter. Idag är hon engagerad i kommunpolitiken som ledamot i skolnämnden i Enköping kommun.

- Integrationspolitik och romska frågor går ihop, skolfrågorna är viktiga eftersom skolan har betydelse för resten av livet. Skolan måste ha resurser för att ge alla barn lika chans till utbildning, säger Susanna.

För barn som är flerspråkiga är det extra viktigt att skapa bra förutsättningar. Modersmålsundervisning är viktigt, men också att öka förståelsen för mångkulturella frågor i skolan. Att utveckla arbetsmetoder som underlättar och stödjer inlärning är viktiga prioriteringsområden. Det kan till exempel handla om hjälp till läsläsning eller att anställa brobyggare. Brobyggare är personer som fungerar som kulturtolk mellan skola och elevernas familjer.

- Som rom har du svårare på grund av de fördomar som finns, som rom måste du vara så mycket duktigare än andra, som romsk kvinna ännu lite mer, säger Susanna.

Susanna är en person som utstrålar engagemang och självkänsla. Hon anser att den personliga kontakten är avgörande för att öka kunskaperna om romer, men också att det är viktigt med stödet från familjen. Susanna har flera berättelser om skiftande bemötande från omvärlden. Varken hennes namn eller uttal visar på att hon avviker från normen. Många blir därför överraskade då de träffar henne efter ett telefonsamtal.

- Jag har slutat att inte tala om på vilket sätt jag är klädd, om det till exempel handlar om en anställningsintervju. Jag berättar att jag har kjolar och undrar om de fortfarande är intresserade. Det sparar tid för oss båda, säger Susanna. Kjolen är inget hinder för mig, men det är ett hinder för många andra!

” Skolfrågorna är viktiga eftersom skolan har betydelse för resten av livet.

Romer agerar

Under 1930-talet började romerna agera. Johan Dimitri Taikon föreslog i skrivelser till kungen att skolfrågan för de zigeniska barnen skulle ordnas. Trots framställningar om skolfrågan från flera håll vidtogs inga direkta åtgärder. Däremot gjorde Medicinalstyrelsen (Socialstyrelsen) 1944 en inventering av antalet romer i landet vilka upp gick till cirka 500 personer. Tidigare hade man gjort liknande undersökningar 1907 och 1922.

Författaren Katarina Taikon och hennes syster Rosa, idag en erkänd silversmed, deltog i sin fars kamp. Trots att Johan Dimitri Taikon levde i Sverige kunde han inte få medborgarskap eftersom han inte kunde läsa och skriva. Romernas krav på rätt till bostad och rätt till skolgång fick stor uppmärksamhet, men det dröjde långt in på 1960-talet innan det blev verklighet. Genom Katarina Taikons böcker om Katitzi (1969-1980) har många svenska barn och ungdomar fått insikt i vad det innebar att växa upp som zigenare i Sverige.

1956 kom en zigenarutredning som utgick från att det bästa för romerna var att de skulle överge sin livsstil

STATENS ANSVAR

► Staten har ansvar för att inom alla områden främja fullständig och effektiv jämlikhet mellan personer ur minoritets- respektive majoritetsbefolkningen. Staten ska också undvika åtgärder som syftar till att assimilera personer som tillhör nationella minoriteter mot deras vilja och skydda dem mot sådana åtgärder som syftar till sådan assimilering.

www.manskligarattigheter.gov.se

och sin kultur och anamma den svenska livsstilen och dess värderingar.

Riksdagens kungörelser 1958 och 1960 syftade till att förändra romernas villkor. Målsättningen i den första kungörelsen var att göra romerna bofasta, bereda dem lämpligt arbete, lära dem läsa och skriva. Den andra kungörelsen innebar möjligheter till statsbidrag för specialundervisning av romska barn. Syftet var att så småningom kunna placera barnen i vanliga klasser.

De svenska myndigheterna var helt övertygade om att problemet med "inordnande av romerna i det svenska samhället" skulle vara snabbt avklarat. Det primära ansågs vara bostäder, sekundärt var utbildning av de vuxna och skolgången för barnen.

Svenska myndigheters attityd till romerna har successivt förändrats. I 1973 års zigenarutredning tonades förmyndarattityden ned. Staten ändrade sitt förhållningssätt och initierade bättre former för en samexistens. Det tog ytterligare ett kvarts sekel innan förändringarna började synas i handling och i romernas vardag.

Silversmed Rosa Taikon i sin ateljé.

FOTO: E. ROMANI GLINDA

E KATITZI

E Katitzi är den första översättningen till romani chib, av den första boken om Katitzi. Boken utkom 2008.

Huvudperson är

den 8-åriga flickan Katitzi och boken handlar om hennes uppväxt. Boken börjar med att Katitzis pappa hämtar henne från ett barnhem till lägret där hon ska bo med sin familj. Allt är nytt och annorlunda och Katitzi får arbeta hårt ibland. Katitzi får också med sig sina syskon på många äventyr. Katarina Taikons självbiografiska böcker om Katitzi har översatts till en rad språk: förutom de nordiska språken även till tyska och tjeckiska med flera.

Katarina Taikon (1932-1995) debuterade 1963 med debattboken "Zigenerska". Hon gav ut ett tjugotal böcker och förde en aktiv kamp för romers rättigheter.

LÄSTIPS!

- **Romers rättigheter**
Diskriminering, vågar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor
DO 2011
- **Romers rätt - en strategi för romer i Sverige**
SOU 2010:55
- **Från erkännade till egenmakt**
Regeringens strategi för de nationella minoriteterna
Regeringens proposition
2008/9:158
- **Diskriminering av romer i Sverige,**
Rapport från DO:s projekt åren 2002 och 2003 om åtgärder för att förebygga och motverka etnisk diskriminering av romer
DO 2003
- **Ett fördrivet folk** - En antologi om förtryck och diskriminering av romer / zigenare / resande
Forum för levande historia 2005
- **Zigenarfrågan**
Norma Montesino Parra
Lunds universitet 2002
- **www.manskligarattigheter.gov.se**

Romer blir en nationell minoritet i Sverige

År 1999 ratificerade Sverige Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Romani chib blev, tillsammans med, samiska, meänkieli, finska och jiddisch ett av Sveriges fem historiska minoritetsspråk år 2000.

Konventionerna innehåller bestämmelser om skydd för minoriteternas språk, kultur, tradition och religion. Utgångspunkten för minoritetspolitiken är att upprätthålla och utveckla de mänskliga rättigheterna. Det är upp till varje enskild person som tillhör en nationell minoritet att avgöra om han eller hon vill identifiera sig som sådan.

Syftet med minoritetsspråkskonventionen är att bevara och utveckla den flerspråkighet och det kulturella arv som historiskt karaktäriserat Europa. Minoritetsspråken skall stödjas så att de kan hållas levande. Enligt konventionen ska elever erbjudas undervisning på sitt minoritetsspråk.

2009 presenterades en ny proposition "Från erkännande till egenmakt - regeringens strategi för de nationella minoriteterna". Strategin stärker de nationella minoriteternas rättigheter och höjer ambitionen i hur minoritetspolitiken ska genomföras. Den idag aktuella lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk trädde i kraft den 1 januari 2010.

**Välkommen!
Tervetuloa!
Shukar aljen Romalen!**

Öppet möte
Vi bjuder in till en träff för romer i Eskilstuna kommun

Tisdag 7 juni 16.00-18.30
Fullmäktigesalen, Stadshuset i Eskilstuna

**Vad tycker du är viktigt?
Kom och samtala med oss, ställ frågor och ge dina synpunkter.**
Vi bjuder på kaffe!

.....kommunstyrelsens utvalingen
.....

Under 2000-talet har ett mer aktivt arbete för romers rättigheter intensifierats, både hos statliga myndigheter och romska organisationer. År 2006 tillsatte regeringen Delegationen för romska frågor. Delegationen, som var en tidsbestämd utredning, lämnade sitt betänkande, Romers rätt, en strategi för romer i Sverige till regeringen i juli 2010. Betänkandet föreslår en rad förbättringar för att öka romers möjligheter till delaktighet i samhällslivet på jämlika villkor.

Under delegationens tid har nätverk upprättats mellan kommuner för att få igång ett effektivare arbete med att samråda med romska grupper i de frågor som är aktuella i kommunerna. Den nationella minoritetspolitiken har dock inte hunnit brytas ner i regionala eller kommunala åtgärder för att förbättra romernas situation lokalt. Många romers liv präglas fortfarande av diskriminering och utslagning från utbildning och arbete, och därmed även från samhället.

Diskriminering och fördomar

Under århundraden har romernas tillvaro i Sverige präglats av diskriminering och utanförskap. Övergrepp i form av fördrivning, tvångsflyttning, näringsförbud, invandringsförbud, tvångssteriliseringar och tvångsassimilering har förekommit ända fram till 1970-talet. Det har bidragit till att det än idag finns en misstro mot myndigheter hos många romer.

Sedan 1970-talet har staten fört dialog och samverkat med romska företrädare i syfte att förbättra situationen för romer i Sverige. Trots detta är diskriminering och utanförskap fortfarande en verklighet för många romer. Ombudsmannen mot diskriminering (DO) fick 2001 ett uppdrag från regeringen att särskilt arbeta med diskrimineringen av romer. DO har under åren regelbun-

det mottagit klagomål och diskrimineringsanmälningar inom flera områden. Diskrimineringen sker både strukturellt och individuellt. Det råder ojämlikhet mellan romer och den övriga befolkningen inom områden som skola, arbets- och bostadsmarknad. DO konstaterar att "romer är marginaliserade inom många delar av det svenska samhället och i stor utsträckning utanför den demokratiska processen" (DO 2003:52).

Trots att romer ofta utsätts för diskriminering är det ovanligt att polisanmälan görs. DO har på senare år uppmanat romer att ta kontakt med dem för att få råd om hur man kan agera när man utsätts för kränkande behandling eller diskriminering. Ofta är diskrimineringen så subtil att den är svår att komma åt.

Statliga verk och myndigheter som haft eller har särskilda uppdrag att följa romska frågor

- ▶ Diskrimineringsombudsmannen (DO)
www.do.se
- ▶ Skolverket
www.skolverket.se
- ▶ Institutet för språk och folkminnen - Språkrådet
www.sprakradet.se/romanichib
- ▶ Ungdomsstyrelsen
www.ungdomsstyrelsen.se
- ▶ Socialstyrelsen
www.socialstyrelsen.se
- ▶ Länsstyrelsen i Stockholms län
www.lansstyrelsen.se
- ▶ Statens Folkhälsoinstitut
www.fhi.se
- ▶ Forum levande historia
www.levandehistoria.se

Kommuners arbete med minoritetspolitik

Minoritetspolitiken förstärker romernas rättigheter till eget språk och rätten att behålla och utveckla den egna kulturen. Kommuner har ett ansvar att ha dialog och samråd med minoritetsgrupper i frågor som rör gruppen. I Västerås startade 2009 en samrådsgrupp där romska representanter regelbundet träffar ansvarige kommunalråd och tjänstemän. Samrådets ambitioner är att i dialog prioritera olika områden för insatser. I Linköping har man återkommande heldagsseminarier som dialogform, vilka ger möjlighet för politiker och tjänstemän från olika myndigheter och organisationer att diskutera viktiga frågor tillsammans med romer.

LÄNSSTYRELSEN I STOCKHOLMS LÄN - ENHETEN FÖR NATIONELLA MINORITETER

▶ Från och med 1 januari 2010 har Länsstyrelsen i Stockholms län tillsammans med Sametinget ett gemensamt nationellt uppdrag att följa upp tillämpningen av **Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråken** finska, jiddisch, meänkieli, samiska och romani chib.

▶ Länsstyrelsen har också ett särskilt och tidsbegränsat uppdrag att stödja kommuner som påbörjat ett utvecklingsarbete med den romska minoriteten, samt att förmedla kontakter mellan den romska minoriteten och ansvariga myndigheter.

▶ Länsstyrelsen har även ansvar för att fördela statsbidrag till kommuner, landsting och riksorganisationer.

▶ www.lansstyrelsen.se/stockholm/minoriteter

Det romska politiska engagemanget

● I april 1971 samlades i London representanter från fjorton länder, tillsammans med Indiens delegation, Världskyrkorådet och representanter från det dåvarande Sovjetunionen till International Romani Union (IRU).

Målet var att diskutera romernas framtid och det beslutades att den 8 april skulle vara romernas internationella dag (nationaldag). Den romska flaggans utseende diskuterades. En flagga med blått och grönt fält hade vid en kongress i Bukarest tidigare beslutats. För att

understryka romernas historiska koppling till Indien lades ett hjul till. Det röda hjulet symboliserar både vandrigen från Indien och romernas framåtskridande. Den blå färgen symboliserar himlen (andliga värden) medan den gröna färgen symboliserar jorden.

8 APRIL - ROMERNAS INTERNATIONELLA DAG (NATIONALDAG).

Dagen firas världen över med olika teman och aktiviteter som ljusständning, planterande av träd samt minnesceremonier för romer som fallit offer för antiziganistiska övergrepp. Man lägger även ned blommor i olika rinnande, "levande" vattendrag. I den romska traditionen, liksom i många andra kulturer, symboliserar vatten renhet och helande.

Vid kongressen antogs en nationalhymn

Gelem, Gelem . . .

Gelem, gelem lungone dromensa
Maladilem baxtale romensa
Ai romalen katar tumen aven
E caxrencar bokhale chavensar
"Aai romale, aai chavale"

Sas vi man bari familia
Mudardas la e kali legia
Saren indas vi romen vi romjen
Maškar lende vi ikne chavoren
"Aai romale, aai chavale"

Putar Devla te kale vudara
Te šaj dikhav muri familia
Palem ka žav lungone dromensar
Ta ka phirav baxtale romensar
"Aai romale, aai chavale"

Opre roma, isi vaxt akana
Hajde mansar sa lumiake roma
O kalo muj ta e kale jakha
Kamava len sar e kale drakha
"Aai romale, aai chavale"

Jag gick, jag gick ...

Jag gick, jag gick på de långa vägarna
Där mötte jag många lyckliga romer
Ah, romer säg, var kommer ni ifrån?
Med alla tält och hungriga barn.
"Aai, romer, aai, ungdomar"

Även jag hade en stor familj
De slaktades av svarta legionen
Alla strök med, män såsom kvinnor
Och bland dem även alla barn
"Aai, romer, aai, ungdomar"

Öppna, åh Gud, dina svarta portar
låt mig se var mitt folk är
En dag går jag samma väg som de
Då går jag med de lyckliga igen.
"Aai, romer, aai, ungdomar"

Res er upp romer, tiden är nu inne
Följs åt nu all världens romer
De svarta ansiktena med två svarta ögon
Åtrår dem som svarta söta druvor
"Aai, romer, aai, ungdomar"

Text: Jarko Jovanovic
Melodi: trad. romsk-serbisk kärlekssång
Översättning till svenska: Domino Kai

Indira Gandhi välkomnar en grupp romer på besök i Indien. I Chandigarh möttes romer från bland annat dåvarande Jugoslavien, Ungern, Sverige och Finland. Deltagarna representerade olika romska föreningar. Överst i raden längst till höger Aleka Stobin.

FOTO: GUNNI INGROSTRÖM

LÄSTIPS!

- **Se upp för zigenarna!**

Missuppfattningens historia
Romernas historia och kultur i
Finland
Helsingfors Stadsmuseum 2009

- **Suljetut ovet**

Pohjoismaiden romanipolitiikka
1500- luvulta EU- aikaan
Panu Pulma
www.finlit.fi/kirjat
SKS 2006

Det nordiska föreningslivet

I Finland bildades 1967 **Finlands zigenarförening**. Tack vare föreningens arbete skedde ett uppvaknande på myndighetsnivå i Finland, och reformer vidtogs för att förbättra villkoren för romerna. Bland annat förändrades bostadssituationen.

Finska romer i Sverige följde Finlands exempel och organiserade sig 1972 i **Stockholms finska zigenarförening**, med bland annat Armas Lind och framlidne Aleka Stobin som ordförande. Aleka Stobin

verkade även som aktivist, politiker och tjänsteman, i över 40 år, i Finland, men framför allt i Sverige.

År 1973 tog den finskromska skådespelaren Yrjö Tähtelä i Helsingfors initiativ till bildandet av **Nordiska Zigenarrådet**. Rådet har senare ombildats flera gånger och heter idag **Romernas riksförbund**. Det fungerar idag som en av flera riksorganisationer och bland medlemmarna finns romer från flera olika grupper.

FOTO: HOLGER STAFFANSSON

Västra riksdagshuset från Vasabron.

Robert Krstic, Mersina Ahmeti, Milan Trajkovic och Adela Ibrahimij talade i riksdagen 2011 om sina drömmar inför framtiden.

Romapolitiskt engagemang i Sveriges riksdag

I riksdagen startades hösten 2010 en tvärpolitisk riksdagsgrupp för romska frågor av riksdagsmannen Roger Haddad (fp). Gruppen vill samla in och sprida kunskap om romska frågor och skapa dialog för att föra frågorna vidare på alla politiska nivåer i alla partier.

Nätverket, 15-tal riksdagsmän från 5 olika partier, (maj 2011) träffas varannan månad genom att romska sakkunniga och aktivister bjuds in för samtal. Man följer även kontinuerligt utvecklingen för romerna i Europa och politiska ställningstaganden och arbetet i Europarådet och EU-parlamentet.

I april 2011 genomfördes ett seminarium med politiker, tjänstemän och aktiva romer. Störst intryck gjorde en grupp romska ungdomar som talade om sina erfarenheter från skolan och om sina drömmar inför vuxenlivet.

Christina Høj Larsen (v) sammanfattade seminariet med orden:
"Vi behöver göra annat än prata och det behövs pengar för att genomföra det som krävs. Vi i nätverket ska nu tillbaka till våra partier och arbeta med detta. Vi har viljan och intentionen men det betyder inget om det inte blir handling. Vi som politiker måste agera."

Namn:
Robert
Brisenstam

Ålder: 26 år

Bakgrund: tillhör
den romska
gruppen resande

Yrke: studerar
juridik på Uppsala
universitet och
rumänska vid
Lunds universitet

Han är rom i den akademiska världen, var praktikant på ambassaden i Bukarest under Sveriges senaste EU-ordförandeskap och ser sig själv i framtiden arbeta med mänskliga rättigheter och mot diskriminering. – Ska fler romer lyckas, måste antiziganismen bekämpas, säger Robert Brisenstam.

Antiziganismen visar sig i olika skepnader

När man bemöts som rom i den akademiska världen varierar är Roberts erfarenhet. Ibland presenterar han sig som rom, ibland inte. Reaktionerna är skiftande.

Vissa säger ingenting, andra blir positivt överraskade. En del kan fälla negativa kommentarer. Berättar man för någon man känner är reaktionen ofta mer positiv.

– En del har svårt att tro på vad jag säger eftersom jag inte är mörk. Men jag är rom, även om jag ibland blir ifrågasatt för att jag inte lever upp till stereotypen, berättar Robert.

Robert växte upp i en familj vars historia präglats av mycket trakasserier och lidande, men också med en fantastisk berättartradition med historier som förts vidare från generation till generation. Sitt ursprung som tillhörande en romsk familj var något han dolde under sin uppväxt och det var ingen utomstående som misstänkte något heller. Men han har alltid sett på sitt ursprung och arv med stolthet.

– Min bakgrund är en rikedom, det finns så många olika perspektiv som jag har stor nytta av. Att vara soldat, bedriva gårdfarihandel eller skrothandel är exempel på vanliga yrken i min familjs historia. Att jag valt att bli jurist är ovanligt, men jag har känt mig kallad att läsa vidare. Jag ser att mitt val av utbildning kommer att ge mig större valmöjligheter i livet och en möjlighet att arbeta för romers rättigheter, berättar Robert.

I dagens Europa är diskriminering regel för romer och levnadsförhållandena är svåra för många. Robert berättar att hatet mot romer är mer accepterat än liknande företeelser mot andra grupper

i Europa, särskilt i länder som skyller problem på romer och på romernas påstådda ovilja till integration. En växande rörelse som är oroande.

– Förlåtelse och glömska går inte hand i hand. Rädslan för övergrepp och antiziganism finns ständigt kvar och det som hände under Förintelsen får inte glömmas bort, men samtidigt måste vi förlåta dem som gjort oss illa och blicka framåt och hitta vägar till alla människors lika möjligheter.

Att kämpa för att det ska vara lika klandervårt att tycka illa om romer som att tycka illa om andra grupper är något som Robert ser som en förutsättning för ett rättvist samhälle. Samhället måste kunna straffa den diskriminering som finns inom flera områden som bostads- och arbetsmarknad.

– Det är viktigt att hitta sätt att både förebygga och åtgärda diskriminering när det sker och inom rimlig tid. Många gånger tar det alldeles för lång tid och mycket går förlorat.

Robert berättar att han i framtiden kan tänka sig att arbeta inom EU, med folkrättsfrågor eller på hemmaplan med diskrimineringsfrågor på myndighetsnivå. Att driva eget företag i juridiska frågor är heller inte främmande.

– En egen juridisk byrå ligger väl i linje med den romska tradition av egenföretagande som finns!

” Det är viktigt att hitta sätt att både förebygga och åtgärda diskriminering när det sker och inom rimlig tid.

Romska organisationer idag

Den romska befolkningens heterogenitet innebär att olika grupper representeras av ett tiotal riksorganisationer över hela landet.

I Stockholm och Malmö finns romska kulturcentra som arbetar både med interna verksamheter och för ökade kunskaper och förändrade attityder hos majoritetsbefolkningen. Det finns planer att öppna liknande centra i flera städer, bland annat i

Göteborg. I många svenska städer finns lokala romska föreningar. I trossamfund, som till exempel pingströrelsen, finns det egna församlingar och aktiva romska ledare.

I Europa finns flertalet organisationer som arbetar med rätts- och kulturfrågor. Mer information finns i del fyra.

KULTURFORUM I SVERIGE

► Romskt Kulturcentrum
i Stockholm
www.rkcstockholm.se

► Romska Kulturcentret
i Malmö
www.rkcmalmo.se

► Svarta Safirer,
kultur- och musikgrupp
i Göteborg
www.svartasafirer.com

Musik- och dansgruppen Romani Szatra i Uppsala.

FOTO: GUNNI NOROSTRÖM

Kultur, språk och traditioner

- Romers identitet och tillhörighet har starka kopplingar till familj och släkt. Familjen fungerar som ett skydds nät för dess medlemmar - i såväl goda som svåra tider.

Den egna släkten och hela den romska gemenskapen är mycket viktig. Eget språk och egna traditioner har varit sätt att skydda sig mot övergrepp och diskriminering.

Ett gott uppförande och att visa hänsyn till andra är högt skattade egenskaper. Därför uppfostras

barnen till att bli socialt skickliga. Familjebegreppet skiljer sig från majoritetsbefolkningens kärnfamiljsmodell. Uppfostringsansvaret ligger, förutom på föräldrarna, även på andra släktingar. I krissituationer, till exempel när någon släkting hamnat på sjukhus, är det naturligt att på plats stödja personen och hans/

hennes närmaste. På värdeskalan kommer familjen först. Annat, som till exempel skola, kan i valsituationer, tillfälligt hamna på andra plats.

Traditionerna i kulturen är inte någon samling av nedskrivna normer, utan de överförs inom släkterna från generation till generation. Traditionskulturen kan sammanfattas med respekt för äldre, regler som rör renlighet och vissa moral- och uppföranderegler mellan generationer.

Respekten för äldre

Romer lyssnar på äldres råd och högaktar dem för deras livsvisdom. De yngre sätter alltid de äldre i första rummet. Aktning visas genom respektabel klädsel och genom att nia de äldre vid tilltal. Man tar hand om sina äldre inom familjen och de äldre lämnas helst inte till olika vårdinrättningar.

”Respekt för äldre är den romska kulturens fundament. De äldre har haft en respekterad, beundrad och privilegierad ställning. Värderingen bygger inte på en högre ålder i sig utan i åldersrelaterad livserfarenhet, visdom och att kunna hantera och kanalisera den ärvda kulturkunskapen vidare. Genom detta blir de äldre ofta auktoriteter inom den egna gruppen.”

Romers Rätt, kap. 12.2.1 , Romska röster om romsk kultur

Kurs i omvårdnad

Det är vanligt att romska kvinnor utför arbete som vårdare i hemmet, oftast med låg ersättning (anhörigvårnadsbidrag) eller ingen ersättning alls. För att ge kvinnorna en möjlighet att förbättra sin status och ekonomi anordnades hösten 2010 en kurs vid Sundbybergs folkhögskola för romska kvinnor med inriktning på omvårdnad.

I kursen ingick ämnen som vårdsvenska, medicinska grundbegrepp, psykologi, funktionsnedsättning, hälsa och samhällskunskap.

Förhoppningen är att kursen kan öka möjligheterna till anställning som personlig assistent och därmed ge eleverna förbättrad yrkesstatus och ekonomi.

FOTO: E. ROMANI/ELINDA

Deltagare i konferensen Ternenga Djesá i Norrköping 2009.

LÄSTIPS!

• Konferensrapport

Ternenga Djesá / Drömmar och visioner - 1
Delegationen för romska frågor 2009

Ternenga Djesá / Drömmar och visioner - 2
Romska Ungdomsförbundet 2011

Unga romer

Ungdomar i grundskolan har både den romska och skolans världar som uppväxtmiljö. Världar som kan kännas oförenliga, både för skolan och eleverna. De snabba förändringarna i samhället har också skapat nya utmaningar för unga familjer, med skilda förväntningar från det omgivande samhället och hemmet/slakten.

Delegationen för romska frågor ordnade i maj 2009, tillsammans

med Romska Ungdomsförbundet, konferensen Ternenga Djesa, Drömmar och visioner. Konferensen samlade ett 100-tal ungdomar från olika grupper i hela landet.

Konferensen följdes upp med ett nytt möte i Uppsala i november 2010. Under båda konferenserna fördes livliga diskussioner om vuxenblivande, skola, utbildning och hur man bäst kan förena de gamla traditionerna med dagens ungdomskultur.

Regler om renhet

I romska grupper finns varierande regler om renhet som grundar sig på ett etiskt tänkande. Reglerna visas genom konkreta vardagshandlingar. De rör sig om allt från hantering av porslin, matvaror, tvätt och klädsel till umgänget mellan olika generationer. Rent och smutsigt, passande och opassande, anständigt och oanständigt får inte blandas ihop. Renheten är alltså både konkret och symbolisk.

Historiskt har renhetssystemet kopplingar till Indien och sättet att organisera samhället och vardagen. Den konkreta renheten är lätt att förstå när man påminner sig om att romerna levde ett nomadiskt liv. Sedvänjor av samma typ följs fortfarande, fastän lägerlivet har övergetts och de flesta bor i lägenheter eller hus.

Traditioner kring moral- och uppförandekoder innebär bland annat att man upprätthåller ett strängt intimitetsskydd som grundar sig på ålder och status. Föräldrarna diskuterar till exempel inte med sina barn om de förändringar som sker i samband med puberteten. Det kan vara bra att skolan uppmärksammar detta eftersom möjlighet till öppen diskussion ofta är begränsad i hemmiljön.

Umgänge mellan generationer, respekt och integritet

Romska ungdomar har inte kärleksrelationer öppet inför äldre romer. Inom flera romska grupper döljs även graviditet. Olika grupper har skilda traditioner kring vuxenlivet och giftermål. Gemensamt är dock att helst undvika dessa ämnesområden tillsammans med äldre och i blandade åldersgrupper.

Kvinnor i samma ålder kan inbördes tala om tabun. Inom vuxenutbildning kan det vara svårt för elever i olika åldrar och kön att närvara samtidigt om undervisningen tar upp exempelvis kroppens utveckling. En del av eleverna kan då välja att lämna klassrummet. Romerna själva vet vem som ska gå och situationen kan hanteras diskret.

LÄSTIPS!

• Rituell renhet bland zigenare i Sverige

Golstein-Kyaga Katrin, Sveriges invandrarinstitut och museum 1990

PRAKTISKA RENLIGHETSREGLER

- ▶ Köket är hemmets "renaste" plats. Det som finns på golvet får inte lyftas upp där det ska vara rent, som till exempel på bordet.
- ▶ Tvätten ordnas efter textiliernas och klädernas användningsområden och användarnas status i familjen.
- ▶ Den personliga renligheten sköts noggrant genom att man till exempel tvättar händerna ofta.

Ansiktshandduk/ finska kaaleromer

Klädsel och koder

Idag skiljer sig inte det romska sättet att klä sig så mycket från majoritetsbefolkningens klädsel. Den enda gruppen med strikt klädkod är den finskromska. I olika romska grupper finns varierande regler för anständig klädsel för både män och kvinnor. Det gemensamma är att kvinnorna oftast bär en längre kjol. För det mesta accepteras inte långbyxor på kvinnor. Gifta kvinnor klipper inte håret kort och håret hålls ihop. Männerna ska vara anständigt klädda. I vissa grupper är kortbyxor inte accepterade, inte heller kortärmade tröjor och skjortor.

långärmade koftor eller kavajer. I regel beslutar sig kvinnorna i 16-20-årsåldern om de ska bära romsk dräkt, eller kjolar som det kallas. Kvinnan är då medveten om att hon även kommer att arbeta i denna klädsel, för det är ett livslångt val hon gör.

Klädseln hindrar henne inte från att studera eller arbeta. Hon kan, om arbetet så kräver, byta till andra kläder förutsatt att hon inte kommer att möta andra romer under arbetsdagen. Även om en finskromsk kvinna skulle välja att inte bära den romska dräkten bör hon ändå klä sig anständigt, med en längre kjol, framför allt i äldre romers närvaro. På samma sätt ska en finskromsk man klä sig anständigt, i mörka byxor och långärmad, när han möter andra romer.

Finska romers klädsel

Den grupp som har strängast regler för klädsel är den finskromska kaalegruppen. Männerna använder i allmänhet raka, mörka byxor och

! Vill man veta mer är det bra att tillsammans med romer diskutera hur regler och koder fungerar och tillämpas i olika grupper och familjer.

Romska kvinnor klär sig olika. På en konferens i Södertälje hösten 2007 visades några klädstilar. Från vänster: Susanna Hedman, Fatima Miftar, Angelina Demiter Taikon, Soraya Post och Sali Bogdanov.

FOTO: REGINA VERAJA

2010 ordnade Delegationen för romska frågor ett internat för romska kvinnor i Sverige. Mötet resulterade i bildandet av ett romskt kvinnonätverk med syftet att lyfta fram gemensamma frågor och utbyta erfarenheter. Nätverket träffas och har vidgat sitt minoritetsarbete till att även omfatta samiska, tornedalska och sverigefinska kvinnor. Nätverksträff i Luleå 2010.

Jämställdhet

Jämställdhetsfrågor har aktualiserats i samband med att frågan lyfts inom EU och på nationell nivå från 1990-talet.

De kollektiva romska familjestrukturerna är traditionellt hierarkiska med tydliga roller för män och kvinnor. Inom slakten och familjen har kvinnorna en stark ställning och med ökad ålder får de en hög status som medför utvidgade rättigheter. Vid stabila levnadsförhållanden, med ansvar och respekt för de olika rollernas funktion, är systemet accepterat av de flesta.

Svåra levnadsförhållanden och marginalisering har ökat kontrollen av yngre kvinnor. Unga romska flickor slutar alltför ofta skolan för tidigt på grund av giftermål eller familjens behov av att ha dottern hemma för hushållssysslor. Kvinnoaktivisterna vittnar om psykiska och fysiska problem och vädjar om hjälp. Flera romska föreningar har startat egna kvinnogrupper och situationen har uppmärksamats inom romska kristna samfund. Samtidigt ses en

ökning av kvinnornas delaktighet utanför hemmen, och romska kvinnor syns och hörs i fler och fler offentliga sammanhang.

Dåvarande Integrations- och jämställdhetsdepartementet och Delegationen för romska frågor ordnade december 2007 en europeisk kvinnokonferens – **Amare glasura ashunde – En dokumentation av Våra röster** – som samlade ett 80-tal romska kvinnor från 15 europeiska länder. Romska aktivister talade om kvinnornas situation i Europa, men även om kampen för rättigheter och rättvisa. Europarådet organiserade ett andra internationellt möte för romska kvinnor i Aten 2009, där Sverige, förutom departement och statliga myndigheter, representerades av två romska aktivister.

Vid "Second EU Roma Summit Cordoba 8 April 2010" valdes Soraya Post till Sveriges representant och också till vice ordförande i European Roma and Travellers Forum -ERFT.

LÄSTIPS!

- **Amare glasura ashunde – Our Voices Heard**

Government Offices of Sweden 2010

- **The Human Rights of Minority Women:**

Romani Women's Rights from a Perspective on International Human Rights Law and Politics
Camilla Ida Ravnbøl
UNICEF, Innocenti Research Centre, Florence, Italy
International Journal on Minority and Group Rights 17 (2010) 1-45

- **Women Motherhood Early Childhood Development**

Exploring the question of how poor Roma women's status and situation influences children's survival, growth and development
Camilla Ida Ravnbøl | Consultant
UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe
UNICEF 2011

- **Hur mår Sveriges nationella minoriteter?**

Kartläggning av hälsosituationen bland de nationella minoriteterna
Folkhälsoinstitutet

- **Intryck, avtryck – framtidstro**

Bemötande av våldsutsatta kvinnor från de nationella minoriteterna
Folkhälsoinstitutet

www-adresser, se del fyra

Delegationen för romska frågor genomförde en studie om svenska allmänhetens kunskaper och attityder mot romer.

- Hur stor andel av den svenska befolkningen tror du säger att de inte vill ha romer/zigenare som grannar?

55 procent av svenskarna tror att den svenska befolkningen inte vill ha romer som grannar.

Kulturella regler för bostaden

De romska kulturella reglerna sätter gränser för romernas boende genom det symboliska renhetstänkandet. En yngre rom kan inte bo i en lägenhet ovanför en äldre. Den äldre har en bildligt, eller bokstavligt, högre position än den yngre. Idag är merparten av romerna i Sverige

bofasta. De flesta bor i hyreslägenheter men bostadsfrågan är fortfarande problematisk. Många ärenden som anmäls till Diskrimineringsombudsmannen handlar om att romska familjer nekas bostad eller trakasseras av grannarna.

* Romers traditioner gäller bara romer. Det är dock viktigt att omvärlden inte avfärdar sederna utan visar respekt för dem som lever efter dessa traditioner. Till exempel kan en lärare som hör till majoritetsbefolkningen visa artighet genom att inte sitta på bordet under lektionen eftersom bordet är symbol för en "rituellt" ren yta.

Bostadssökande rom får 40 000 kronor i skadestånd av privat hyresvärd

Hovrätten för Västra Sverige har beslutat att en privat hyresvärd i Ulricehamn utsatt en romsk man för etnisk diskriminering då han vägrat hyra ut en lägenhet till honom. Hyresvärden ska betala 40 000 kronor i skadestånd till mannen.

Den romske mannen kontaktade hyresvärden per telefon och meddelade att han ville hyra lägenheten. Han berättade också att han hade skulder, men att han kunde ställa upp med en borgensman. Hyresvärden nekade inte mannen att hyra lägenheten på grund av betalningsanmärkningarna, utan först när han träffade borgensmannen och den tilltänkte hyresgästen och fick reda på att denne var rom.

- Det är bra att hovrätten i detta fall är tydlig i sin rättstillämpning, säger Diskrimineringsombudsmannen Katri Linna. Hovrätten konstaterar att en person med annan etnisk tillhörighet

och med motsvarande betalningsanmärkningar samt en solid borgensman, skulle ha kunnat hyra lägenheten. Hyresvärden kan därför inte komma ifrån ansvaret för diskriminering genom att hänvisa till betalningsanmärkningar. ...//...

I den bostadsrapport som tidigare Ombudsmannen mot etnisk diskriminering presenterade i december förra året går det att se tydliga kopplingar mellan segregation och diskriminering. Rapporten visar att det är vanligt att romer nekas bostad och även hänvisas till undermåliga bostäder.

* Hovrättens mål nr 3501-08 2009

källa: www.do.se

Myt: **Romer stjä!**

Sanningen:

Varken den romska kulturen eller någon annan kultur sanktionerar brottslighet. Orsakerna till brottslighet måste sökas i individens felaktiga val, men också i sociala omständigheter. Varje människa måste bedömas som individ.

Kris- och undvikandeplikt

De romska grupperna har olika former av egna rättsystem som tillämpas i interna konflikter. I flera grupper används **Kris** (en romsk "domstol") som ett system att lösa problem. I Krisen samlas äldre romer för att tillsammans bedöma och avgöra konflikter mellan individer och familjer.

Handlingen bedöms utifrån hur allvarligt brottet är. Vid svåra brott kan den enskilde urskiljas från den romska gemenskapen. Även mindre brott och konflikter granskas av de äldre.

Den sociala kontrollen inom den finskromska gruppen skiljer sig från de andra grupperna. Men även i den finskromska gruppen har äldre stort inflytande i familjefrågor.

I finskromska familjer erkänns den enskildes skuld kollektivt genom

en så kallad undvikandeplikt. Detta betyder att den enskildes familj och släkt (vilket kan omfatta flera familjer och/eller släktled) undviker vidare konflikt genom att bosätta sig på andra orter och att inte vistas på samma platser som de drabbade familjerna/släkterna.

I utbildningssituationer är det viktigt att vara lyhörd och ta hänsyn till dessa regler som handlar om olika sätt att lösa problem eller konflikter. I sådana situationer bestämmer romerna själva hur situationen ska hanteras och skolans personal behöver inte ta ansvar för lösningen.

*** I alla grupper frågas de äldre till råds i livsval och konflikter. De äldres råd och bedömningar gäller i alla situationer.**

K R I S

► KRIS (romani chib); regel, förordning, rannsaking, process, rättegång, dom

Källa: Lexikon efter Johan Dimitri Taikon Gjerdman & Lundberg 1962

Romani chib – ett gemensamt språk

Romernas språk, som kallas romani, romska, romanes eller romani chib, är ett språk utan egen nation. I Sverige talas romani chib i ett antal varieteter som kaale, lovati, gurbeti, svensk rommani (resanderomani), Kalderash, arli och romungri. De olika varieteterna är mer eller mindre ömsesidigt begripliga i skiftande grad. Romer från skilda grupper kan kommunicera med varandra rätt så väl så länge helt romska ord används. Vissa av varieteterna innehåller också en hel del lånord från andra språk, vilket därmed gör kommunikationen svårare.

Romer finns över hela världen, vilket gör romska till ett transnationellt språk. Romska är ett indoeuropeiskt språk. Romska har influerats av många olika språk, till exempel

persiska, och turkiska, på samma sätt som det lämnat spår i andra språk. Ordet rom betyder 'man', 'människa'.

Språket har genom seklerna kommit att uppdelas i många varieteter (dialekter), vilket speglar gruppernas kontakter med skilda folk och språk under en historia av 1 000 års migration och bosättning i olika länder. Under lång tid var romani chib i huvudsak ett muntligt språk.

Skriven romska blir allt vanligare, men något helt enhetligt skriftspråk finns ännu inte. Traditionellt har romerna inte bara talat sitt modersmål utan också språket i landet där de bor. Många talar även ett tredje eller fjärde språk.

(Källa: Språkrådet)

Följande slang- och vardagsord i svenskan har romskt ursprung:

tjej	(flicka)
haja	(förstå)
lattjo	(kul, lustig)
jycke	(hund)
kirra	(ordna)
beng	(dum)
pröjsa	(betala)
vischan	(landsbygd)

LÄSTIPS!

- **Romani i svenskan**

Gerd Carling
Carlssons förlag
2005

- **Svensk – Arli lexikon**

Baki Hasan
Institutet för Språk och folkminnen 2007

- **Romano – finitiko – angliko**

Laavesko Liin
Viljo Koivisto
Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 74 1994

- **Wörterbuch / Romani, Deutsch Englisch**

Mit einer Gramatik, Der Dialektvarianten Norberty Boretzky / Birgit Igla
Harrassowitz Verlag 1994

- **Language, Black and Gypsies**

Language Without a Written Tradition and Their Role in Education
Acton & Dalphinis (edit.)
Whiting & Birch MM 2000

- **What is the Romani language?**

Bakker & Kyuchukov
University of Hertfordshire Press 2000

FOTO: TIMA KIVELIO

Skolbarn på Caritas fritidshem Ardud, Rumänien i maj 2011.

Del 2

Skolgång och utbildning

Fendide akana ka harimo

Kaale

Bättre nu än aldrig

Maj bine akaná
sar maj anglé

Kalderash

Bättre smida
medan järnet ännu
är varmt

Na shungarde ande
hajink, ke kotar trubuja
te pes paji anda la

Lovari

Spotta inte i brunnen som
du ska dricka ifrån

Aschar díro avri te becknar te jura jeck
békker. Sav trissar díro trader manusch
nani belving

Resanderomani

Är du ute och säljer och ser en ekorre, så
möter du resande innan dagen är slut

FOTO: DOMINGO KAI

Soraja Hagert tar studenten 2009 i Södertälje.

Genom utbildning in i arbetslivet

● Romernas utbildningshistoria är kort. Ända fram till 1960-talet var analfabetism vanligt. Även idag är många äldre och även yngre analfabeter. Så länge som man försörjde sig genom traditionella romska yrken var behovet av yrkesutbildning inte särskilt stort. Idag är situationen förändrad.

Det svenska samhällets industrialisering och urbanisering har gjort att romerna fått allt svårare att livnära sig på sina traditionella yrken. Först på 1960-talet gav rätten till bosättning och fast boende en första generation romer chansen att börja i skolan. Föräldrarna insåg dock inte alltid utbildningens betydelse. Uppfostran handlade främst om att ta ansvar för familjen och att lära sig de romska sederna, vilket var viktigare än formell utbildning. Målet för uppfostran var, och är fortfarande, att göra barnen socialt kompetenta för att klara sig och uppföra sig väl i de romska sammanhangen.

Konsekvensen blev att föräldrarna inte heller litade på skolväsendet, som mest sågs som redskap för majoritetsbefolkningens intressen. I takt med att efterfrågan på traditionella tjänster minskade erbjöd staten från slutet av 1970-talet, AMU - utbildningar (vuxen- och

arbetsmarknadsutbildningar). Dessa utbildningar visade sig sällan leda till inträde på arbetsmarknaden. Först från 1990-talet har det funnits utbildningar riktade speciellt till romer. Utbildningsanordnare har främst varit folkhögskolor.

Medvetenhet om behovet av utbildning för framtida yrkesliv har ökat de senaste årtiondena. Särskilt efter det att romerna blev erkända som nationell minoritet har intresset för delaktighet i samhället och därmed även för utbildning ökat.

Idag vill många romer utbilda sig men tvivel finns fortfarande om möjligheten att få arbete på grund av etnisk diskriminering. Det minskar motivationen och det långsiktiga engagemanget till utbildning. Även bristen på förebilder i yrkeslivet påverkar unga romers intresse att söka till grund- och vidareutbildning.

§ 16 §

Likabehandlingsplan

En utbildningsanordnare /.../ ska varje år upprätta en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att dels främja lika rättigheter och möjligheter för de barn, elever eller studenter som deltar i eller söker till verksamheten, oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning, dels förebygga och förhindra trakasserier som avses i 15 §. /.../.

Diskrimineringslagen
(2008:567)

Romska barn i förskola och grundskola

Många barn får sina första kontakter utanför den egna gruppen när de börjar skolan. Att barnen tas om hand i hemmet har traditionellt värderats högt i de olika romska grupperna. Det är först på senare tid som det blivit vanligare med förskolor.

I förskolan tränas många färdigheter som är grundläggande för barnets sociala utveckling och inlärnin. Därför är det viktigt att personalen kan förklara för föräldrarna vilka syften som finns bakom aktiviteterna. Utgår föräldrarna från mer traditionella föreställningar om vad kunskap och socialt ansvar är, kan till exempel lek och teckning tolkas som oseriöst och onödigt.

” När det arbetar en rom på en skola eller ett dagis, då är föräldrarna inte rädda att skicka sina barn dit. Att däremot hämta romska barn till skolan med tvång är nog ganska utsiktslöst.”

Lärare med flerårig erfarenhet av romska elever

Om man har levt utan en skoltradition, så verkar många aktiviteter svårbegripliga, förutom att man kan uppleva skolan som språkrör för majoriteten. I en sådan obekant värld kan en del barn få svårt att känna sammanhang och tillhörighet. Detta påverkar trivselsen, som i sin tur, påverkar inlärningsförmågan.

Därför är det viktigt att romska barns eventuella ”problem” med inlärnin, språkutveckling och social samvaro inte isoleras till det enskilda barnet. Skolans personal behöver vara lyhörd, dels för barnets och familjens eventuella ovana inför skolvardagen, dels det faktum att barnet finns som minoritet i en majoritetsskola. Skolan bör även dra nytta av de sociala förmågor och tekniker till inlärnin som barnet lärt sig som familjemedlem i det romska kollektivet.

I de romska familjerna är kontakten med släkten avgörande för identiteten och sammanhållningen. Om barnet är frånvarande från skolan en längre tid, till exempel på grund av en släktings sjukdom eller död kan det vara bra att man ger extra tid i de ämnen där eleven hamnat på efterkälken. I de fall då eleven är borta i några dagar kan man i förväg

LÄSTIPS!

• **Möten i mångfalden skola**
Interkulturella arbetsformer och nya pedagogiska utmaningar

Lahdenperä & Lorenz (red.)
Studentlitteratur 2010

• **Krista Orama: ”Vi är ju också människor!”**

Ett barnrättsperspektiv på nationella minoriteter i Sverige.

Hugo Valentin-centrum,
Uppsala universitet 2011

• **”Vi är rädda att förlora våra barn”**

Romska barn i Norden och Barnkonventionen
Christina Rodell Olgac,
Rädda barnen 1998

• **Miritza och Sebastian**

Domino Kai, Läromaterial till förskolan 2009

• **Tariq, Bergets hövding**

Gunilla Lundgren,
Cura - Läseleket 1999

• **Romer i skolan, en fördjupad studie**

Rapport 292 Skolverket 2007

METODUTVECKLING I GRUNDSKOLAN

► I Västerås stad finns en stödorganisation till skolverksamheterna, IDA (Inkludering, Delaktighet och Aktivitet), vilken visat på framgångsrik metodutveckling. IDA-handledaren med romskt bakgrund arbetar med att stöja romska barns skolgång, samarbetar med skola och hemmet och för att öka kunskaperna om romsk kultur.

komma överens med föräldrarna om läxor.

”Det var ingen som brydde sig om jag var borta från skolan.”

Finskromsk kvinna om sin tid i skolan

Många romer upplever att skolan inte tar barnens skolgång på allvar. Det är viktigt att ställa samma krav på alla barn. Det utesluter inte att skolan följer föräldrarnas önskemål när det till exempel handlar om ledighet på grund av släktangelägenheter. Skolans uppgift blir att etablera en levande relation med föräldrarna för att på så sätt skapa ett gott samtalsklimat mellan skolan och hemmet.

Skolans koder kan vara svåra att förstå, till exempel kan betydelsen av utvecklingssamtal och lärarnas omdömen om barnet bli feltolkade. Många exempel på hur skola och familjer ”missförstår” varandra handlar om hur man ger information och instruktioner om regler, aktiviteter och uppgifter. Hur uttrycks förväntningar? Förstår föräldrarna vad som förväntas av hemmet?

FÖRENINGEN ROMSKA BARN

- Föreningen bildades 2010 och har sin verksamhet i Stockholm men med ett stort nätverk och samarbete med föreningar i hela Sverige.
- Verksamheten leds av romer med svenskt, polskt, spanskt och serbiskt ursprung. Föreningen arbetar för att stödja romska barn och ungdomar bland annat genom
 - Läxhjälp och kulturella aktiviteter som teater, dans, träffar kring krig romernas historia.
 - Kurser och informationskvällar till föräldrar.
 - Särskilt stöd och aktiviteter för romska tjejer.
- www.romskabarnifokus.wordpress.com

Eftersom sätten att tala och uttrycka sig skiljer sig åt mellan kulturer och sociala skikt, så bör läraren alltid konkret försäkra sig om att man blir förstådd.

”Många romska föräldrar är oroliga för sina barns skolgång. Det är viktigt att skolpersonalen är observant på barnen och tar kontakt med hemmet så fort något inte fungerar som det ska.”

Lärare med flerårig erfarenhet av romska elever

Förhållandet till skolan varierar bland olika romska grupper och familjer. Till exempel har familjer från balkanländerna starkare skoltraditioner. Exempel på kommuner som lyckats väl med barnens skolgång är Örebro, Vänersborg och Trollhättan. Det beror dels på skoltraditionen, dels på att det finns duktiga utbildade romska pedagoger anställda i skolan.

FOTO: DOMINGO KAI

Är det en myt att skolplikten inte gäller romer?

Domino Kai har länge arbetat med diskrimineringsfrågor. I sitt arbete som utredare på Diskrimineringsombudsmannen ser han hur diskriminering kan både vara direkt, men ofta så subtil att den kan vara svår att komma åt. Här ger han sin bild av myten kring romer och skolplikt.

Vad finns det för anledningar att myten kring skolplikt uppstått?

- Skolplikten har i Norden, åtminstone i Finland, gällt även romer. I praktiken har myndigheterna inte brytt sig om att de praktiska förutsättningarna för de romska barnens skolgång saknats. I Sverige ville kommunerna inte mantalsskriva romerna. När det blev aktuellt med romska barns skolgång hänvisade de lokala myndigheterna till att romerna inte var skrivna i kommunen.

Varför går inte romska barn i skolan idag?

- I och med att föräldrarna saknat utbildning har de haft en bristande insikt i utbildningens betydelse och de har därför inte kunnat ge sina barn stöd i skolarbetet. En parallell kan dras till vuxenutbildningen bland majoritetsbefolkningen. Det är framför allt de välutbildade som ägnar sig åt fortbildning och vidareutbildning. Insikten om utbildningens betydelse växer alltså med ökad skolbakgrund.

Domino Kai, utredare på Diskrimineringsombudsmannen.

”Inte minst viktigt är att den romska kulturen uppmärksammas i undervisningen.”

Vad tycker du krävs för att situationen för romer i skolan ska bli bättre?

- Mot den här bakgrunden är det lätt att inse att det krävs samarbete mellan skolan och de romska familjerna. Skolornas personal bör också vara uppmärksam på tendenser till mobbning av romska barn. Inte minst viktigt är att den romska kulturen uppmärksammas i undervisningen. Här finns erfarenhet att hämta ur till exempel de

finskspråkiga barnens integration i den svenska skolan. I samband med gångna årtiondens stora finskspråkiga invandring upplevde man att finska barn som inte kunde svenska satt passiva i klassen och stöttes ut ur gemenskapen. Situationen vände i och med att det finska språket och den finska kulturen uppmärksammades och tilläts i skolan i Sverige. På samma sätt bör det romska språket och den romska kulturen bli ett naturligt inslag i skolan.

Fatima Bergendahl arbetar som modersmåslärare i Halmstads kommun.

FOTO: PRIVAT

Särskilda insatser för romska elever

Det är inte ovanligt att föräldrar döljer sina barns identitet, på grund av rädslan för mobbning. Enligt en undersökning som DO låtit genomföra uppgav 40 procent av föräldrarna att man inte är öppen med sin romska identitet i skolan (DO 2008:2).

För att bättre möta de romska familjernas behov har en del kommuner beslutat om särskilda insatser. Det har visat sig att de skolor som har romska lärare eller lärarassistenter/ brobyggare i regel uppnår goda resultat med barnen. Lärarassistenternas uppgift är att underlätta kontakten mellan hem och skola och att stödja eleverna i skolan.

Skolverket, som har granskat skolornas arbete med romska elever, betonar att det är motiverat med särskilda satsningar. Dessa bör vara kontinuerliga och ha långsiktig karaktär.

Förutom lärarassistenter har även anställda modersmåslärare en viktig roll i skolan som personligt stöd och hjälp för eleverna. Behovet av romska modersmåslärare är stort i hela landet, och det finns få lärare som är behöriga. Skolverket arbetar tillsammans med romska lärare för ökad pedagogisk kompetens och för att utveckla läromaterial på romani chib.

§ 4 §

Rätten till sitt språk

Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt.

Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

! Det finns idag en hel del material på olika romska dialekter till exempel sagoböcker och inlästa sagor.

● Läs vidare på www.skolverket.se eller www.sr.se

! Att bjuda in föräldrar och äldre släktingar till skolan kan vara en bra idé för att presentera både barnets vardagsmiljö och personalen. Det kan även underlätta om skolan tar personlig kontakt med föräldrarna i hemmet. Första kontakten bör, om möjligt, då skötas av romsk personal. På så sätt kan klyftan mellan skolan och familjen minskas.

LÄSTIPS!

• www.romakulturklass.com/index2.htm

Roma kulturklass

I Stockholm finns sedan 1990 Roma kulturklass. Undervisningen bedrivs enligt läroplanen, men med romsk inriktning.

Lärarna och övrig personal är romer och undervisningen sker både på romani och svenska. Skolans sätt att undervisa förstärker och utvecklar (revitaliserar) romani och övergången mellan hemmet och skolan underlättas på olika sätt.

Undervisningen i kulturklassen knyter an till romska traditioner och historia på flera olika sätt. Äldre elever fungerar som mentorer till de yngre och skolan har ett nära samarbete med elevernas föräldrar. Det finns möjlighet att anpassa loven efter familjens levnadsmönster och undervisningen i skolan dokumenteras rikligt vilket ger föräldrar möjlighet att följa undervisningen. Skolan

har ett eget kök där maten lagas av en romsk husmor med assistans av de äldre eleverna. Romska sagor och berättelser används som underlag i undervisningen och romska livserefarenheter knyts an till ämnen som till exempel naturorientering och samhällskunskap. Romsk dockteater, med kulisser från tidigare lägerliv, gör det möjligt för barnen att ta del av den egna historien.

I diskussioner kring separata romaklasser lyfts ofta faran för segregering fram. Internationell skolforskning lyfter dock målet med undervisningen som avgörande. Är klassen bara en "avstjäpningsplats" eller ett sätt att segregera romska barn kan man inte försvara särskilda klasser. Men skolor där man målmedvetet och med respekt arbetar för utveckling och bekräftelse för den romska kulturen är ovärderliga kulturbärare för att stärka minoriteten.

Angelina Demiter Taikon, föreståndare och lärare, undervisar i Roma kulturklass.

FOTO: TINA KIVELIÖ

FOTO: E. ROMANI GLINDA

Workshop på ungdomskonferens "Ternenge Djesa, Drömmar och visioner" i maj 2010.

Yrkes- och vuxenutbildning

Det är inte ovanligt att unga romer saknar förkunskaper för vidare utbildning, på grund av oavslutade grundskolestudier. Därför är vuxenutbildning och folkhögskolor bra utbildningsalternativ.

Många unga saknar även kunskaper om olika yrken vilket gör att yrkesambitionerna blir begränsade. Man (studievägledare eller arbetsförmedlare) bör därför berätta hur det praktiskt går till att skaffa sig en utbildning. En ytterligare faktor som

höjer tröskeln till vuxenutbildning är att man ofta bildar familj tidigare än majoritetsbefolkningen.

För vuxna romer kan arbetsmarknadsutbildningar ofta vara det enda sättet att skaffa sig ett yrke. I betänkandet "Romers rätt - en strategi för romer i Sverige" uppmärksammas behovet av olika slags förstärkande sårlosningar när det gäller ungdomarnas inträde på arbetsmarknaden

§ 15 §

Att förebygga och förhindra trakasserier

En utbildningsanordnare /.../ ska vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att något barn eller någon elev eller student som deltar i eller söker till verksamheten utsätts för trakasserier som har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning eller för sexuella trakasserier.

Diskrimineringslag (2008:567)

”Det behövs riktlinjer för kommunerna om det kommunala uppföljningsansvaret så att unga har lika möjligheter och rättigheter oberoende av vilken kommun de råkar bo i. I dagsläget är det svårt att identifiera var ansvaret ligger i kommunen eftersom kommunerna gör på olika sätt. Ur Rapporten Unga romer situation, Ungdomsstyrelsen 2009

Vad är romsk kultur ...?

- Det är att alltid vara rädd. Jag är rädd på stan, på arbetsförmedlingen, på socialkontoret ...

Ur ett samtal i projektet Romano Zor!

Två självkänslor

Många beskriver att de har två självkänslor. I sin egen grupp, och i kraft av sin egen kulturella bakgrund, är man stark. Däremot kan man känna osäkerhet bland majoritetsbefolkningen och i nya situationer som i skolvärlden.

Det dåliga självförtroendet kan botten i negativa erfarenheter och misslyckanden i skolan. Även skolans misslyckanden och osynliggörandet av romska elever kan ha påverkat synen på studier. Eleven behöver ofta många positiva erfarenheter innan de negativa erfarenheterna av skolvärlden skingras.

Studieekonomi

En svårighet som den romska gruppen möter då man som vuxen vill läsa in grundskolan är att studiemedelssystemet inte är anpassat för en grupp med bristande utbildningstradition. Många använder allt studiestöd utan att uppnå grundskolekompetens.

I många kommuner är det svårt att läsa in grundskolan med försörjningsstöd vilket gör att många skuldsätter sig. Siktar man på att läsa en gymnasieutbildning räcker ofta inte antalet terminer till som kan finansieras med studiemedel på grund av studieovana. Resultatet blir att man har studieskulder men saknar avslutad utbildning och därmed små möjligheter att återbetala sina skulder.

LÄSTIPS!

• **Diskriminering av nationella minoriteter inom utbildningsväsendet**

DO:s rapportserie 2008 :2

• **Den romska minoriteten i majoritetens skola, från hot till möjlighet**

Christina Rodell Olgac
HLS förlag 2006

• **Romer/Zigenare om rätten till likvärdig utbildning**

KRUT
Kritisk utbildningstidskrift,
nr92/93(4/98-1/99)

KOMPLETTERING TILL STUDIER

► Minoritetspolitiken föreskriver samråd med berörda minoritetsgrupper. I Västerås har romer tillsammans med tjänstemän bildat en samrådsgrupp. Diskussionerna har bland annat resulterat i start av en 10-veckors orienteringskurs med kartläggning av deltagarnas färdigheter och kunskaper. Avsikten är att genomföra ytterligare två orienteringskurser med möjlighet till vidare- eller kompletterande studier, praktik eller arbete för deltagarna.

Sedan 2007 arbetar Januz Ramadani som brobyggare i Linköping. Som brobyggare är han länken mellan skola och familj och jobbar för att unga romer ska öka sina möjligheter till studier och arbete.

Brobyggare för framtiden

Januz kom som asylsökande till Sverige för åtta år sedan. 2004 fick han uppehållstillstånd och flyttade till Linköping. Idag är han gift och har tre barn. Han berättar om sina erfarenheter från den svenska skolan.

- Jag läste SFI - svenska för invandrare på ganska kort tid och ville börja jobba. Fick möjligheten att praktisera på en skola i Linköping under en längre period, men fick inte möjlighet att jobba vidare. Jag jobbade istället på en pizzeria och studerade under några år innan Linköpings kommun hörde av sig och frågade om jag ville jobba som brobyggare.

Brobyggarens uppgift är att vara kontakt mellan familj och skola. Om barnen inte kommer till skolan går brobyggaren hem och knackar på och tar reda på varför man inte är där. Dialogen med föräldrarna är viktig och brobyggaren känner till både kultur och språk.

- Jag pratar ofta om hur viktigt det är med utbildning och jobb, många föräldrar saknar själva erfarenhet från skolan och anser att det

inte är någon idé att studera eftersom det inte ger jobb, berättar Januz.

Det är vanligt att man som rom gifter sig tidigt, vid 18-19 år, och snabbt får barn. Två eller tre barn är inte ovanligt. Att lyfta fram förebilder är bra, ungdomar som klarat gymnasiet och som ökat sina förutsättningar för att få jobb och försörja både sig och sin familj.

- Det är skolan som ger möjlighet att vara självständig. Det är viktigt att visa att när man jobbar är alla dörrar öppna till det man vill. I mitt hemland hade vi systemet emot oss, här finns helt andra möjligheter. Som brobyggare har jag möjlighet att påverka och förändra förutsättningar för ungdomar och det är bra, avslutar Januz.

” Skolan ger möjlighet till självständighet och jobb.

Namn:
Januz Ramadani

Ålder: 26 år

Bakgrund: Rom från
forna Jugoslavien

Yrke: Brobyggare/
assistent

BROBYGGARE/ELEVASSISTEN

► Många kommuner har romska anställda som fungerar som brobyggare/elevassistenter i skolor med romska elever. Förutom att fungera som stöd i det dagliga skolarbetet är de en viktig länk mellan skolan och familjerna. Föräldrarna känner tillit och förtroende för skolan när en anställd finns som förebild och kulturell vägledare både för barnen och för personalen. I skolor med anställda romer ökar barnens skolnärvaro markant.

► Linköpings kommun har anställt två romska brobyggare som arbetar i kommunens familjecenter.

LÄSTIPS!

• **Yrkesutbildning för romer**

Lena Loiske och
Manuel Tan Marti
Projektperiod: 2004-04-01
2006-12-31
Kulturförvaltningen,
Stockholms stad

• **Tsihko Työ!**

Arbetsmarknadsprojekt för romer i Eskilstuna

ESF - projekt, nr 665886
April 2006 - Juni 2007

• **Minoriteternas utbildningssituation**

De nationella skolverket

• **Kunskap för egenmakt**

Minoritetskvinnor och folkbildningen
NAMIS-SERIEN 4 / HUGO
VALENTIN-CENTRUM,
UPPSALA 2010
<http://www.valentin.uu.se/>

www-adresser, se del fyra

Att anordna vuxenutbildning

● En lyckad utbildning påverkas av många faktorer, av vilka en del handlar om elevens färdigheter, en del om utbildningsplanering och en del om utbildningens genomförande. Kapitlet som följer återger erfarenheter från riktade projekt, romska insatser inom vuxenutbildningar och projekt i Finland och Sverige.

Vid planering av särskilda utbildningar för romer finns flera sätt att nå de tilltänkta eleverna. Till exempel med hjälp av kommunen, brobyggare eller modersmåls lärare som känner familjerna på orten.

Att planera för och informera om romska utbildningar underlättas med romska medarbetare. Erfarenheterna har visat att det är viktigt att tidigt ha romer som medarbetare i projekt och verksamheter som är riktade till romer. I Finland har man arbetat med flera arbetsmarknadsprojekt med romer som målgrupp. I dessa projekt arbetade arbetsmark-

nadsmyndigheterna målmedvetet och systematiskt tillsammans med romska tjänstemän och resurspersoner som fick nyckelpositioner i verksamheterna.

I Sverige har Sundbybergs folkhögskola sedan början av 90-talet arbetat på ett liknande sätt med yrkesinriktade vuxenutbildningar. Man har dels riktat in sig på aktuella yrkesområden där romerna själva anser sig behöva speciellt stöd (skola och omsorg), dels haft romska anställda som sakkunniga under kurserna.

FOTO: ALEKSANDRA OLEJNIK

Pamela Cirylo ordförande i föreningen Romska barn i fokus.

”Utan de romska anställda hade vi inte hunnit en hundradel av det vi har behövt göra. Vi hade inte kommit någon vart utan stått och stam-pat på samma fläck.”

Margareta Johansson,
samordnare Grannskapstöd
Linköpings kommun

Gruppernas egna representanter som kontaktpersoner och informatörer

Personliga kontakter är avgörande. En effektiv rekryteringsmetod att förmedla information om en kommande utbildning är via romska representanter. Många litar mer på information som kommer från den egna gruppen.

Att ha en referensgrupp, som representerar olika romska kulturer, är ett bra stöd vid planering, information och genomförande av utbildningar.

En romsk anställd har möjlighet att rekrytera deltagare i hemmen, kyrkliga sammankomster eller i

föreningar. Det har visat sig att en enskild persons intresse kan leda till att även andra blir intresserade av utbildningen.

För att nå framgång är det viktigt att det är den romska personalen som bjuder in till möten.

Information kan också spridas via till exempel Radio Romano eller romska tidningar. Sociala medier, som till exempel Facebook fungerar också som snabb informationskanal och kan användas för att sprida kunskap om utbildningar och evenemang.

MEDIATIPS!

• **Radiò Romanò**
www.sr.se

• **É Romani Glinda / Den romska spegeln**
www.romaniglinda.se

• **Le Romané Nevimata / Romska nyheter**
www.nevimata.co

• **Romano Hango / Romsk röst**
nedzmedin.jasar@hotmail.com

”Romernas kultur har förmedlats genom talet. Den medelålders generationen talar romanes hemma, men svenska på stan. Därför måste man skapa en vana att läsa.”

Mona Danielsson,
Sunbybergs folkhögskola

§ 8 § Tolk

När en myndighet har att göra med någon som inte behärskar svenska eller som är allvarligt hörsel- eller talskadad, bör myndigheten vid behov anlita tolk.

Förvaltningslag
(1986:223)

Vad ska utbildningsanordnaren tänka på vid planeringen av vuxenutbildning?

Erfarenheter av att anordna vuxenutbildning för romer visar på ett antal områden som är viktiga att ha i fokus för att utbildningen ska bli bra. När det gäller urval av elever används med fördel intervjuer. Det är även viktigt att göra test i svenska. Viktigt att beakta vid urval av elever är dennes lämplighet för det kommande yrket, oavsett elevens skolbakgrund.

Deltagarnas utgångsläge

Det är viktigt att romer precis som andra vuxna sökande till vuxenutbildning genomgår kartläggning av färdigheter och kunskaper. Om den sökande inte behärskar svenska ska tolk användas. En sådan kartläggning kan göras genom tester och personliga intervjuer.

Studiegruppens sammansättning

Romernas möjlighet till utbildning, både i Sverige och många andra länder i Europa har en kort historia. Den påtvingade illitterära situation som äldre romer tvingats till har återverkningar på yngre romers möjlighet att ta vara på dagens

utbildningsutbud. Därför är, särskilt i början av studierna, stödet från den egna gruppen viktigt. Erfarenheter visar att studierna underlättas om man får påbörja sina studier i grupper med enbart romska studerande.

När kunskaps- och färdighetsnivån höjs blir det lättare för eleverna att flytta över till ordinarie undervisning. Med tillräckligt stöd i startskedet ökar möjligheten att lyckas med de fortsatta studierna. Att byta till ordinarie undervisning kan ändå upplevas som svårt och försämra studiemotivationen om det sker vid fel tidpunkt.

Ibland är det viktigt att eleverna får diskutera sinsemellan på romanes eller sina andra modersmål för att få en djupare förståelse för begreppen eller det som ska läras in. Möjligheterna och balansen att tala svenska och romanes i undervisningssituationen måste diskuteras och beslutas gemensamt. När gruppen består av flera olika romska grupper är oftast svenska det språk som bör användas.

UTGÅNGSPUNKTER FÖR KARTLÄGGNING

- ▶ Grundläggande kunskaper (läsa, skriva, räkna)
- ▶ Behov av stödåtgärder
- ▶ Avgångsbetyg från grundskolan
 - vid behov möjlighet att läsa in betyg i samband med vägledande utbildning
 - möjlighet att komplettera saknade kunskaper under yrkesutbildningen
 - är personen passande för ett yrke genom annan erfarenhet till exempel praktik eller arbete kan detta kompensera bristande betyg

Reflektera och bearbeta dina egna fördomar

Som arbetskamrat/lärare har man ett ansvar att rannsaka sina egna fördomar och rädslor. Diskriminering mot romer sker både individuellt och strukturellt. Den strukturella diskrimineringen kan vara svårare att känna till och känna igen som icke-rom. Den finns som kulturell diskriminering, dvs. samhällets normer och beteenden mot romer som grupp, och som tenderar att finnas både i omgivningen och hos en själv - och vilka man accepterar utan att reflektera eller att säga ifrån. Ett tydligt exempel är de senaste årens diskussioner kring tiggerilagen, en lag som främst riktat sig mot romerna. Den formella diskrimineringen - lagar och regler som riktas specifikt mot en grupp - är lättare att känna igen och protestera mot.

Kunskap om romsk kultur och historia

All personal som undervisar behöver kunskap om romsk kultur för att kunna identifiera och bemöta situationer som uppstår av kulturella skäl och för att kunna tolka elevernas reaktioner rätt.

STÖD TILL MINORITETSSPRÅKEN OCH KULTUREN

Minoritetspolitiken ger skydd för minoriteternas språk, kultur, tradition och religion. Varje enskild person som tillhör en nationell minoritet avgör själv om han eller hon vill behandlas som sådan. Minoritetsspråken och kulturen ska stödjas av samhället så att de kan hållas levande i respektive minoritetsgrupp.

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk gäller i alla statliga och kommunala verksamheter.

De som arbetar på skolan behöver inte vara experter på romsk kultur eller kunna de romska sederna i detalj, men det är viktigt att förmedla praktisk information till medarbetare redan innan en utbildning för romer inleds. Kunskap minskar osäkerhet kring verksamheten och gör det möjligt för medarbetarna att möta eleverna på ett respektfullt sätt.

Romska familjer har täta familjeband och tillhörigheten till familjen och släkten manifesteras på många sätt. En enskild familjemedlem försäkras sin tillhörighet till kollektivet genom att delta i de traditioner som följt släkten genom historien. Föräldrars och äldre släktingars krav går före skolans föreskrifter och en del händelser i livet. Till exempel kan sorgetider, begravningar, sjukhusvistelsen för anhöriga eller bröllop, innebära studiefrånvaro. Skolan kan diskutera och ta hänsyn till viss frånvaro men inte om det visar sig att den påverkar vad man anser ingår i undervisningen. Är det så kan konsekvensen bli att man stängs av från sin utbildning.

Datalektion på projektet Romano Zor i Uppsala 2011.

! När undervisning sker i blandad grupp (på svenska) är det bra att se till att de romska studerandes rätt till undervisning i sitt modersmål tillgodoses.

Modell för utbildningsgång

Yrkesexamen

Termin 1> Termin 2> Termin 3 och 4

»» Heltidsstudier

»» Den första terminen bör ge en grund i att studera samt kunskap i det yrke kursen avser

»» 2 dagars praktik

»» Yrkesrelaterad teori med skräddarsydd läroplan för aktuellt yrke

»» Ansvarig lärare följer både teoriundervisningen och praktiken

»» 3 dagars praktik

»» Mentor (arbetsplatsen)

»» Kulturinformation till lärare och mentorer

»» De sista praktikperioderna kan gärna vara längre. Det kan även vara lämpligt med sammanhängande praktik under den sista perioden av yrkesutbildningen men återsamling vid läroanstalten är nödvändig för att följa upp händelser på praktiken

”Ett strategiskt mål är att hjälpa unga romer bryta mönstret av utanförskap och hitta ett fotfäste på arbetsmarknaden. Den känsliga övergångsfasen från utbildning till arbetsliv behöver vara i fokus för insatserna. Även mentorskap kan vara en arbetsmetod. Satsningarna kommer att kräva särlösningar, inte i form av projekt, utan i form av program som löper över hela den period som föreslås för den nationella strategin.”

Unga romers situation, Ungdomsstyrelsen 2010

ROMSKA KURSER GENOMFÖRDA SAMT PÅGÅENDE VID SUNDBYBERGS FOLKHÖGSKOLA

▶ Barn- och ungdomsledarutbildning	1991-1992	▶ Behandlingsassistentutbildning	2007-2008
▶ Behandlingsassistentutbildning	1998-2002	▶ Lärarassistentutbildning	2007-2008
▶ Lärarassistentutbildning	2002-2003	▶ Grundvuxutbildning	2007-2008
▶ Lärarassistentutbildning	2004-2006	▶ Grundvuxutbildning	2009
▶ Barn- och ungdomsledarutbildning	2004-2006	▶ Barn- och ungdomsledare	2009 - 2011
▶ Barnskötarutbildning	2004-2006	▶ Vård och omsorg	2010

Utbildningens uppbyggnad och schema

En orienteringsutbildning kopplas gärna till utbildning som leder till examen eller andra insatser som för eleven vidare. Då många kan ha haft ett långt uppehåll i sina studier är det bra att utbildningen inte innehåller praktik den första tiden.

Tydliga studiemål och mindre delmål bidrar till ökad studiemotivation. Utöver det teoretiska bör utbildningen längre fram även innefatta praktik och företagsbesök.

Att dela upp veckan i undervisnings- och praktikdagar ger de studerande möjlighet att träffa varandra och att utbyta erfarenheter.

Att välja praktikplatser

Det bästa sättet att utvidga sina yrkesplaner är att få bekanta sig med olika typer av arbeten genom studiebesök. Om utbildningen har speciell yrkesinriktning ordnas praktikplatsen för att passa med utbildningen.

Den ansvariga utbildningsanordnaren kan hjälpa eleven att söka och få en praktikplats. Utbildningsanordnaren har också en viktig roll att tillsammans med eleven arbeta för ökade kunskaper om romsk kultur och kan gärna följa med eleven till intervjun och erbjuda arbetsgivaren råd och hjälp i kulturella frågor.

Vad behövs för att genomföra en romsk kurs/ utbildning?

Framgångsfaktorer för en lyckad utbildning

- ▶ Romsk personal som är anställd på skolan.
- ▶ En referensgrupp med representanter för de romska grupperna.
- ▶ Kontaktnät, tidigare elever och deras släktingar.
- ▶ Kunskap om romska familjer som har svårt att umgås/ inte kan umgås på grund av romska regelsystemet.
- ▶ Kulturkompetens.

Stolta romer tar sin examen som behandlingssistenter eller lärarassistenter vid Sundbybergs folkhögskola, december 2009.

FOTO: E. ROMANI GLINDA

Namn: Sonja Millon

Ålder: 35

Bakgrund: svensk rom, kalderash

Yrke: Lärarassistent Sundbybergs folkhögskola, föreläsare om romsk kultur Romsk "kurator"/ brobyggare

Hon hoppade av skolan när hon precis börjat i sjunde klass. Idag brinner hon för utbildningsfrågor i sitt arbete som lärarassistent vid Sundbybergs folkhögskola.
- Kan jag så kan vem som helst, utbildning öppnar dörrar och skapar möjligheter, säger Sonja Millon.

Vägen till jobb går via skolan

Sundbybergs folkhögskola anordnar sedan 1992 utbildningar som vänder sig till romer. Det finns även många som läser kurser i det ordinarie kursutbudet, till exempel de allmänna kurserna för att få grundläggande behörighet till högskolestudier.

- Jag utbildade mig till lärarassistent vid skolan 2004. Nu arbetar jag bland annat med att motivera unga romer att utbilda sig, säger Sonja.

Skolans metod att ordna målgruppsanpassad undervisning underlättar för många romer. Praktik varvas med teori och många gånger leder praktiken till arbete. I skolan får eleverna chans att vara tillsammans, och alla har många gånger samma erfarenheter och ligger på samma nivå. Ungefär hälften av alla som går en utbildning vill fortsätta efter skolan. Praktik blir en mjuk introduktion till arbete för både eleven och arbetsplats.

- Det finns fortfarande mycket okunskap och fördomar om romer på arbetsmarknaden, praktikplatser ger möjlighet att öka kunskaper om romsk kultur, berättar Sonja.

När nya kurser ska starta arbetar Sonja aktivt med att få ungdomar att söka till utbildningarna. Kontaktkanalerna är allt från sociala media till möten i kyrkan eller föreningar.

- Jag försöker vara en förebild för andra. Många unga tjejer frågar mig om hur jag gjort, förhoppningsvis kan jag påverka dem. Utbildning ger mycket, öppnar dörrar och skapar möjligheter. Går man helhjärtat in för något går det.

Viktiga faktorer för att lyckas skapa bra förutsättningar för skolan i mötet med romer är självklart bemötandefrågor. En bra dialog och kontakt med föräldrar och lärare är nödvändig och det är viktigt att lyssna på önskemål från romerna själva. Erfarenheter visar också att närvaron ökar om det finns romer anställda på skolan, därför är yrken som kulturtolkar/ brobyggare eller lärarassistenter så viktiga för att lyckas.

” Jag brinner för det jag gör.

Minneslista

1. Gör upp med dina egna fördomar

Lär dig om romernas historia och levnadsförhållanden. Samtala med människor omkring dig. Bli medveten om dina kunskaper och eventuella rädslor eller fördomar och bearbeta dem.

2. Planera utbildning med omsorg

Planera inte bara utbildningar som grundar sig på romers traditionella yrken, även om det efterfrågas. Eftersom förebilder och uppfattningar om icke-traditionella yrken ofta saknas är det naturligt att inte tänka i annorlunda yrkesval. Få traditionella romska yrken ger idag möjlighet till arbetslivet.

3. Informera personerna direkt

Budskap om utbildning sprids bäst genom romers egna kanaler och romska kontaktpersoner. Kontaktpersoner sprider information om utbildningen till romska grupper. De som är intresserade lämnar sina telefonnummer eller mailadresser och får i gengäld telefonnummer till den kursansvarige. Inbjudan till möten görs via telefonsamtal, mail, brev eller SMS.

4. Ordna ett informationsmöte

Ordna ett informationsmöte där de inbjudna tillsammans kan fundera om utbildningen skulle passa dem. Mötesplatser kan vara arbetsförmedling, skola eller en församlingslokal där många romer känner sig trygga/hemma.

En enskild individ kan ha svårt att tro att det ska gå bra att klara sig som ensam rom på en utbildning. Ett gemensamt informationsmöte är ett bra sätt att visa att det finns fler som vill utbilda sig. Under mötet är det bra att ge konkreta exempel på lyckade satsningar som kan fungera som inspiration.

5. Intervjuer

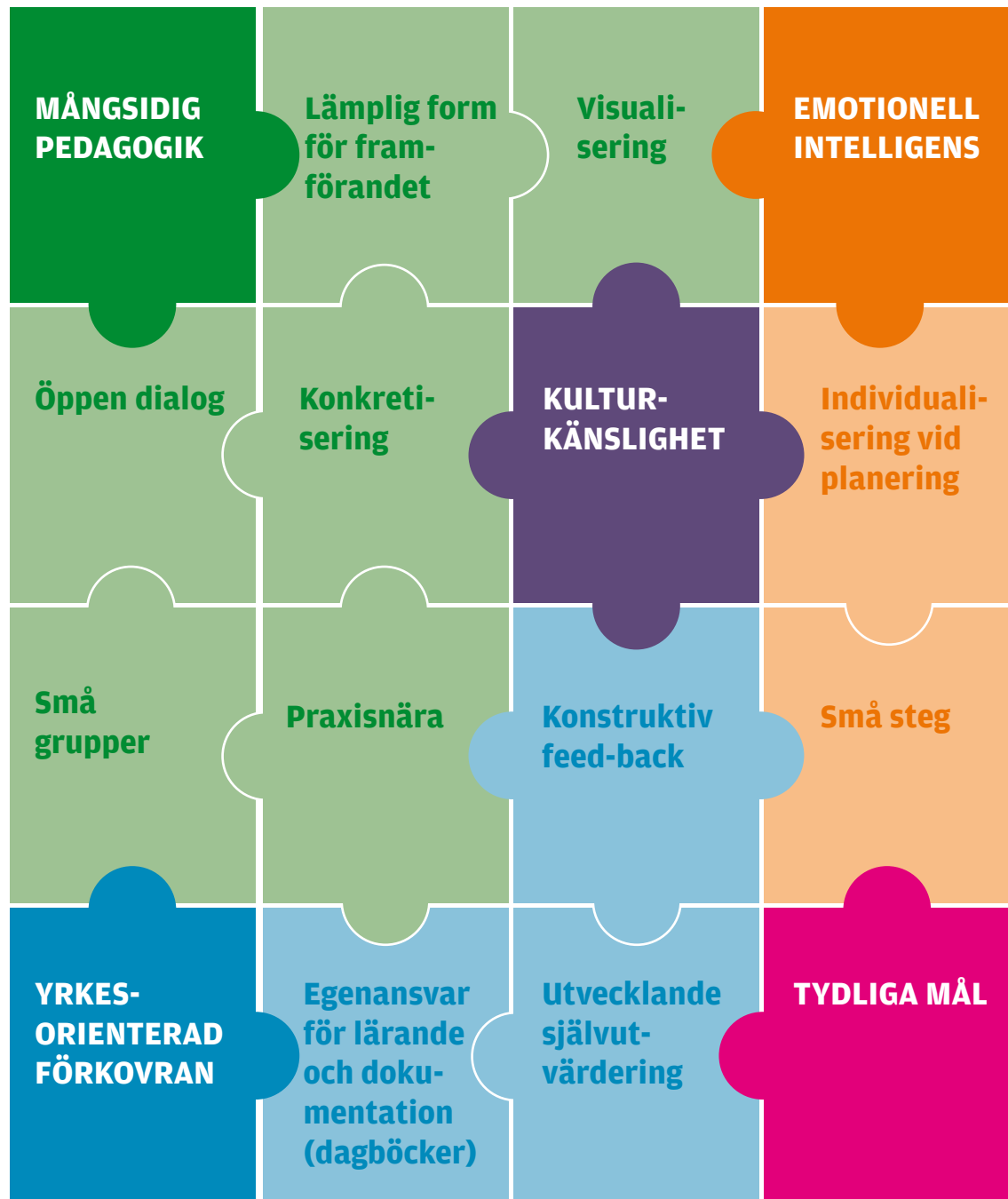
En intervju tar reda på elevens målbild, motivation och vilja till att binda sig till studier. Intervjuerna bör göras tillsammans med dem som senare kommer att genomföra utbildningen.

6. Val av elever bör göras med omsorg

Utbildningsanordnaren bör ha kännedom om de olika romska grupperna och deras relation till varandra. Detta är en förutsättning för att studierna senare ska fungera.

Hur ska undervisningen vara?

Pusslet ska ses som helhet innan man börjar planera och arbeta med det.

Undervisningens utmaningar

● Kulturkompetens kan vara en nyckel till framgång när det gäller att möta romer i undervisning. Att inse vikten av relationer, grupptillhörighet och kunskap om den romska historien är några områden som är viktiga att fokusera på i utbildningssammanhang.

En elev som inte har fullgjort sin grundskoleutbildning kan ha svårt att fungera självständigt i studiesituationer. Det kan vara bra att tillsammans med familj och släkt klargöra syftet med studierna och de krav som undervisningen ställer för att underlätta elevernas möjligheter.

Det första villkoret för att utveckla självständighet i studier är en trygg och förtroendefull

inlärningsmiljö. Erfarenhet visar att en längre inskolningsperiod till studier leder till ett bättre resultat. (O)kunskap om möjligheterna att få jobb påverkar studiemotivationen. Samarbete med arbetslivet och arbetsförmedlingen är därför viktigt redan tidigt i utbildningen. När studieveckan till exempel delas upp i undervisningsdagar och praktikdagar ökar elevernas beredskap inför arbetslivet.

REGLER PÅ SUNDBYBERGS FOLKHÖGSKOLA

▶ Studiegången och de gemensamma förhållningsreglerna måste klargöras för eleverna, företrädesvis i enskilda samtal utifrån varje elevs egna förutsättningar.

▶ Eleven måste underrättas om hur frånvaro ska anmälas.

▶ Kravnivån får inte sänkas för romska elever.

▶ Frånvaro ska alltid anmälas i tid så att till exempel hemuppgifter kan planeras in och arbetsplanen för praktikplatsen kan förändras utifrån elevens arbetsinsats.

▶ Läroanstaltens allmänna regler om frånvaro gäller alla. Man bör dock vara medveten om de kulturella krav som den romska traditionen ställer.

” Erfarenheten visar att när vi finner lösningar som ger ”hjälp till självhjälp”, och inte tidigare varit kända, så är implementeringsfasen lång. Det är nya utmaningar och det gäller att inte ge upp utan envist fortsätta mot önskade mål.”

Ami Netzler, mångfaldsstrateg, Västerås stad

Läraren som nyckelperson

För att lyckas som lärare är det viktigt att få till stånd ett fungerande samarbete med eleverna. Läraren ska ha kunskap om de regler och normer som gäller inom den romska kulturen.

Lärarens färdigheter i interaktion har stor betydelse eftersom personliga kontakter är viktiga för att skapa och upprätthålla förtroende. Även auktoritet och integritet ger ökat förtroende för lärarens roll som pedagog. Det är viktigt att det finns en mentor för gruppen som har tid och intresse för eleverna.

Mentorn ska också se till att den studerande bemöts väl och korrekt på praktikplatsen. Det bästa är om läraren följer med den studerande under den första dagen. Den handledare som, i sin tur, utsetts på praktikplatsen ska vara stödperson som den studerande kan vända sig till. En studieovan grupp kräver ofta mer resurser och tid. För att

utbildningen ska lyckas behöver man planera in dessa extraresurser redan när man diskuterar en kommande vuxen - eller arbetsmarknadsutbildning.

Hitta ett gemensamt språk

Många lärare har sagt att en av utmaningarna i att undervisa romer är att anpassa sitt språk till undervisningssituationen. Även om eleverna talar svenska kan det finnas skillnader i sätt att uttrycka sig. I den romska gemenskapen har språket formats på sitt eget sätt. Därför är det inte säkert att eleven förstår en lärare eller myndighetsperson på det sätt som man tror.

Förutom att använda ett tydligt språk bör läraren diskutera betydelse och koppling till elevernas personliga erfarenheter och vardagliga liv. På så sätt kan eleven koppla informationen till något som är relevant för honom/henne själv. Det kan även vara nödvändigt att träna länge på lästeknik, textförståelse och studieteknik.

FOTO: E. ROMANI GLINDA

Fotbollslaget Romano Merako i Katrineholm.

Gemenskap och grupptillhörighet

Grupptillhörigheten och gemenskapen är viktiga för romska släkter och familjer och kan ibland prioriteras framför studierna. De starka släktbanden kan innebära att det som sker i skolan påverkar familjelivet och det som sker i familjen/släkten påverkar studiesituationen.

Läraren måste vara observant på sådant som inträffar i gruppen som påverkar studierna och ha beredskap och kunskap att diskutera problemen. En lärare kan också i samarbete med en romsk anställd använda sig av sammanhållningen i undervisningen.

En grupp romska studerande söker en motiverad

LÄRARE

för fast tjänst. Utöver undervisning innefattar tjänsten handledning av studerande och arbete mot fördomar.

Den person som väljs till tjänsten ska ha följande egenskaper:

- kommunikativ förmåga och goda sociala färdigheter
- kunskap om de romska traditionerna och kulturer
- beredskap att bemöta det ofärdiga
- öppenhet
- förmåga att med balans visa flexibilitet och bestämdhet i lämpliga proportioner
- gedigen lärarkompetens
- förmåga att hantera osäkerhet, egen och andras
- förmåga att uppmuntra
- tålamod
- förmåga att anpassa sitt språk och teoriundervisning till de studerandes nivå och vardag
- anpassningsförmåga och förmåga att läsa av situationer
- förmåga att släppa gamla metoder och ta till sig nya

De sökande som har en tendens att snabbt bli frustrerade i brist på omedelbara resultat kommer genast att gallras bort. Även kompromisslöshet är en oönskad egenskap. Den sökande måste ha inställningen att också han eller hon kan ha något att lära av de romska eleverna. Ett lyckat genomförande av arbetet förutsätter att ett förtroende byggs upp mellan lärare och studerande.

Förslaget till denna annons gjordes av en finskromsk grupp i ett arbetsmarknadsprojekt i Finland 2006.

Del 3
Arbetslivet

Maj bíne grosí
svávo des, sar robli
kána haj kána

Kalderash

Bättre småpengar
regelbundet än stora
sedlar sällan

Ma tsín o rukh kai
behheha

Kaale

Såga inte av den gren
du sitter på

Aschar díro avrí te becknar te jeck
sterners nasja schettaní drommen fann dahín
pennar mossj. Fann dahín to búngí fediga dínster.
Fann búngí to dahín dokkar butt ninna fóttra.

Svenskromani

Är du ute och säljer och en katt springer över
vägen från höger säger man
Från höger till vänster goda förtjänster.
Från vänster till höger ger mycket med klöver.

Praktisk lektion på projektet Romano Zor.

Romer och arbetslivet

● Det är inte ovanligt att höra påståenden som ”romer vill inte arbeta” eller ”arbete är inte en del av den romska kulturen”. Detta är naturligtvis inte sant. Romerna har alltid arbetat för att försörja sina familjer, oftast under svåra förhållanden.

Tidigare förbud för stadigvarande bosättning för romer hindrade fasta anställningar och medförde att yrken som innebar resande blev vanliga för försörjningen. Exempel på sådana yrken var tivolverksamhet, handel med hästar och andra varor samt förtenning av koppar. Det var även vanligt med säsongarbete i jordbruk i utbyte mot mat och husrum.

Arbetsmarknadens strukturomvandling och romernas, generellt sett, låga utbildningsnivå är några orsaker till den idag höga arbetslös-

heten. Idag är det nästintill omöjligt att komma in på arbetsmarknaden utan grundskola eller högre studier. Även romer med utbildning har svårt att få jobb på grund av många arbetsgivares fördomar, vilket leder till att många döljer sin romska bakgrund.

*** Romerna vill delta i arbetslivet, utan att förlora sin identitet.**

ARBETSLIVSERFARENHETER

Deltagarna i arbetsmarknadsprojektet Romano Zor har många skiftande erfarenheter från arbetsmarknaden. Några exempel:

- ▶ Försäljare, marknadsförsäljare, dörrförsäljare, bilförsäljare
- ▶ Artist - sång, musik och dans
- ▶ Gatumusikant
- ▶ Takläggare
- ▶ Rivningsarbetare
- ▶ Byggnadsarbetare
- ▶ Målare
- ▶ Städare, kock, barnskötare, tvätterska - hushållsarbetare
- ▶ Sömmerska
- ▶ Make up artist
- ▶ Bilmekaniker
- ▶ Tatuering
- ▶ Undersköterska
- ▶ Restaurangbiträde
- ▶ Personlig assistent - anhörigvårdare
- ▶ Lokalvårdare
- ▶ Trädgårdsarbetare
- ▶ Cafeanställd
- ▶ Sopåkare

§ 5 §

Arbetsgivaren ska underlätta för både kvinnliga och manliga arbetstagare att förena förvärvsarbete och föräldraskap

§ 6 §

Arbetsgivaren ska vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för trakasserier eller repressalier som har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning eller för sexuella trakasserier. Diskrimineringslag (2008:567)

Vägar till arbete

En romsk arbetsökande har ofta få förebilder i yrkeslivet. Många har enbart erfarenheter från traditionella yrkesområden som musik, bilhandel, handarbete, matförsäljning med mera. Yrkesval görs ofta utifrån praktiskt tvingande skäl - man har varken tid eller möjlighet att fundera över "vad man vill bli när man blir vuxen".

Idag söker många sig till några få nya yrken inom vård, skola och sociala sektorn, områden som man känner till utifrån egna eller släktingarnas erfarenheter. Avsaknad av kunskap om arbetslivet kan dock ibland bidra till felaktiga uppfattningar om yrkeskraven eller om lönenivåer.

"Studie- och yrkesvägledningen behöver utvecklas med utgångspunkt i unga romers förutsättningar och behov".

Ungdomsstyrelsens rapport 2010

Skolornas och arbetsförmedlingarnas yrkesvägledning ger aktuell information och vägledning till olika yrken, utbildningsvägar och lönenivåer. Vid mötet med romska arbetsökande är det viktigt att arbetsförmedlaren berättar om olika yrkes- och utbildningsalternativ.

Projektet Romano Zor har haft deltagare med ingen, eller bristande dokumenterad arbetslivserfarenhet. Projektmedarbetarna har tillsammans med deltagaren arbetat för att validera och uppmärksamma informella kunskaper. Det kan till exempel handla om kunskap från olika fritidsintressen, att ha hjälpt kamrater eller släkt med uppgifter av olika slag, språkkunskaper - skriftliga och muntliga etcetera. Det är till exempel inte ovanligt med språkkunskaper, som inte uppmärksammas på grund av att det saknas formella betyg.

Egenskaper som social begåvning och förmåga att agera i grupp är exempel på viktiga egenskaper som efterfrågas för de allra flesta yrken idag. Den arbetsökande kan också behöva konkret hjälp i kontakt med tilltänkta arbetsgivare, eftersom

ovänligt bemötande och fördomar ofta försvårar eller helt stoppar möjligheterna att söka och få arbete. För de som inte har varit i arbetslivet eller är "utanför" den egna släktgemenskapen, är ett extra stöd ibland avgörande för att klara alla de krav som arbetslivet ställer.

Det är också bra om arbetsförmedlaren håller kvar kontakten med den arbetssökande, även efter att

han/hon har fått anställning eller studieplats. Barnomsorg är en fråga som måste ordnas innan man kan planera för studier eller arbete.

Eftersom barnen oftast tas om hand inom familjen behövs information om vad samhället kan erbjuda. Ibland kan planering ske tillsammans med släktingar (mor- eller farföräldrar) för att lösa frågor som handlar om barnen.

! Arbetsmarknadens språk innehåller idag många nya ord och förkortningar. Om man är ny som arbetssökande är det viktigt att handläggaren gör sitt bästa att använda ett konkret och begripligt språk.

LÄSTIPS!

• Hur blev det med anställningen?

Uppföljningsintervjuer med romer som har utbildat sig till lärarassistenter, barn- och ungdomsledare, och barnskötare Charles Westin och Manuel Tan Marti Delegationen för romska frågor 2008

• Unga romers situation - en intervjustudie

Unga romer intervjuas om skola, arbetsmarknad och framtid Ungdomsstyrelsen 2009

Deras framtid är inte giftermål, det är studier

Modersmåsläraren bildade en förening för romska flickor och stred för att de skulle gå ut gymnasiet och inte gifta sig för unga.

– Av oss som är med är det ingen som har gift sig och alla går i skolan. Och är det någon som har problem så kan vi hjälpa till, säger Milena Serifi.

Text: Christina Eriksson, foto: Kicki Nilsson

Varje onsdag har Adela Ibrahimimi och Djanita Agusi tillsammans med 15 andra elever modersmålsundervisning på Virginska skolan i Örebro. De läser romani och diskuterar olika frågor som rör romer. Tjejerna är också engagerade i romska ungdomsföreningen och sänder radio på romani.

Det är viktigt att läsa romani

– Man ska inte glömma sitt modersmål, påpekar Djanita.

– Och inte glömma sin kultur, fortsätter Adela.

Alla som är med i den här modersmålsgruppen och medlemmar i romska ungdomsföreningen kommer ursprungligen från forna Jugoslavien. Adela kom med sin familj från Kosovo när hon var nio år, det samma gäller Djanita som kom när hon var 13.

Har ni mött några fördomar som romer?

– Nej, jag känner inte att jag är utsatt, fortsätter Adela. Kanske är det värre för dem som sticker ut mer, som har de traditionella kläderna.

– Vi från Balkan har sällan stora kjolar och sånt, vi klär oss vanligt, säger Djanita och förklarar att om det händer så är det mer vid speciella högtider och bröllop.

Adela har många gånger fått förklara för sina kompisar i skolan att bara för att man är rom så klär man sig inte på ett speciellt sätt.

– De kan stå och säga att alla romer har lackskor och stora kjolar och jag kan bli lite sur när de står och snackar så. Jag är ju rom och jag har inte sådana kläder, man behöver inte dra alla över en kam. Det här har jag förklarat massor av gånger i skolan.

Djanita fortsätter:

– Förresten spelar det väl ingen roll om man är rom eller afghan eller vad man är. Vi är ju alla människor.

På modersmålsundervisningen pratar de också om romernas situation i Europa. Om hur romerna bland annat tvingas bort från Frankrike.

– Jag tycker det är synd det som händer. Det känns inte som om man ger romerna någon chans

Djanita Agusi och Adela Ibrahimimi.

och är hårdare mot dem än man är mot andra. Men så skulle jag ha tyckt ändå, även om jag själv inte var rom, säger Adela.

Hon och Djanita går nu i trean på gymnasiet. Adela går beteendevetarprogrammet och Djanita omvårdnad på Risbergska skolan.

– I min familj har många universitetsbakgrund. Skolan är alltid i fokus, det är viktigt att få ett bra jobb och en bra utbildning, förklarar Djanita.

– Ja, mina föräldrar är också noga med att jag ska gå i skolan och få en utbildning. Men, säger hon och fortsätter:

– En del är mycket strängare mot våra tjejer. Det är många regler, de ska vara hemma en viss tid och så. Det finns också några, inte så många, men det finns de som håller på de gamla traditionerna och menar att det inte är någon idé att flickorna går i skolan eftersom de ändå ska gifta sig.

Vad vill ni göra efter gymnasiet?

– Jag vill bli barnmorska. Det är min dröm, säger Djanita.

Adela fortsätter.

– Jag vill helst jobba några år först innan jag fortsätter på universitetet. Tanken är att plugga till socionom, helst vill jag sen jobba med unga, hjälpa dem med olika problem. ■

Vad påverkar romernas möjligheter till arbetslivet?

1. Samma saker som hos majoritetsbefolkningen
 - ✓ ålder
 - ✓ arbetslivserfarenhet
 - ✓ kunskande
 - ✓ nätverk
 - ✓ mod/självkänsla
 - ✓ ihärdighet vid arbetsökande
 - ✓ den sökandes motivation (som oftast betyder mer än alla faktorer tillsammans)
 - ✓ relevant utbildning
2. Majoritetssamhällets fördomar, diskriminering, exkludering, stigmatisering.

ARBETSFÖRMEDLINGENS INSATSER

► Arbetsförmedlingen har speciella åtgärder för dem som står längre från arbetsmarknaden, så kallade arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

► Arbetspraktik, jobbcoach, aktivitet inom vägledning och platsförmedling är åtgärder riktade till arbetssökande och berättigar till aktivitetsstöd.

► Nystartsjobb, lönebidrag och instegsjobb är riktade stöd till arbetsgivare i form av ekonomiska bidrag vid anställning av person med funktionshinder, om individen varit långtidsarbetslös eller är nyanländ till Sverige.

Namn:
Richard Nyman

Ålder: 34 år

Bakgrund:
sverigefinsk kaa-
lerom

Yrken: Busschaufför,
ungdomspastor
i Pingstkyrkan
i Eskilstuna,
föreläsare i
romska frågor

Att gå i skolan för att kunna få ett arbete var något som Richards mamma ständigt påminde honom om. Idag brinner Richard Nyman för att påverka företag att anställa romer. Det handlar om att få chansen att visa att man inte är det alla tror att man är!

Mångsysslare med fokus på arbete

berätta om de erfarenheter du har från arbetsmarknadsprojekt?

- Det viktigaste är att se en människa som en egen individ och att ha en diskussion utifrån vad personen står. Stärka självbilden är viktigt, många tror inte att de kommer att få jobb och att det inte är någon idé att plugga.

Richard har erfarenhet av att arbeta som jobbcoach och har sett de problem som finns på arbetsmarknaden för romer. Arbetsgivare som är positiva till att anställa romer måste även möta andra anställdas fördomar vilket gör att det är många hinder som måste övervinnas.

- När jag själv fick jobb som taxichaufför har min arbetsgivare senare berättat om de många synpunkter han fick från de andra anställda. Jag hade tur som fick en chans att visa vem jag var och vad jag kunde. Därför är det så viktigt att arbeta med värderingsarbete inom olika områden och på flera nivåer samtidigt.

Richard har planer på att starta ett arbetsmarknadsprojekt med unga romer. Han känner flera som skulle vara intresserade att vara med, unga romer som inte har etablerat sig på arbetsmarknaden ännu. Fokus skulle vara att bearbeta företag att våga anställa romer.

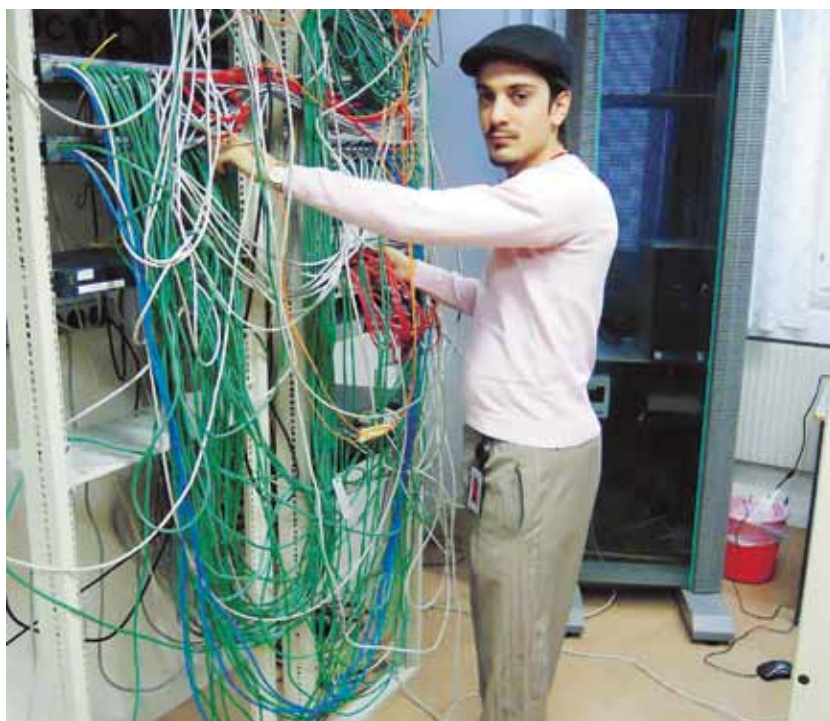
- Jag vet att det skulle fungera om det

fanns personer som coachar de arbets sökande under hela processen. En del kanske behöver kortare utbildningsinsatser och hjälp att öppna dörrarna till företagen, säger Richard. Många romer har inget stöd idag.

Richard menar att förebilder är viktigt och han tror att värderingar och fördomar mot romer kommer att ändras på sikt när fler romska förebilder finns. Han tror också att kvinnor har svårare än män att hitta jobb.

- Många tror att det inte går att arbeta om man bär den traditionella kjolen, men det är inte sant. Visst kan det vara lite mer komplicerat, men det går ofta att hitta lösningar. Det som blir tydligt är fördomarna som märks mer direkt för kvinnorna som bär kjolar, avslutar Richard.

” Att stärka självbilden är viktigt, många tror inte att de kommer att få jobb och att det inte är någon idé att plugga.

Roberto Markowski arbetar med it-support på Linnéskolan i Uppsala.

Stöd åt romska arbetssökande i arbetslivet

En vuxen som inte har arbetslivs- erfarenhet kan behöva stöd, vilket kan planeras på olika sätt utifrån individuella förutsättningar och arbetsförhållanden. Så långt det är möjligt bör det vara samma person som ger stöd eftersom det tar tid att bygga upp ett förtroende. När man lärt känna varandra är det lättare att berätta om sådant som kan påverka möjligheterna att arbeta, men även att berätta om de drömmar om arbete man bär på.

Goda arbetsgivarkontakter är av stor betydelse för att hitta bra och intressanta praktikplatser som på sikt kan leda till arbete. Praktiken ger den arbetssökande färsk erfarenheter och referenser inför arbetssökandet. I samarbetet med företag som

tillhandahåller praktik är det viktigt att ge stöd åt både arbetsgivare och praktikant i form av kontinuerlig uppföljning. Specialinriktad undervisning i arbetsspecifik terminologi är bra för att deltagaren lättare ska klara av eventuella språkhinder. Att varva praktik med undervisning är ofta en bra lösning.

”Det bästa var att jag kunde fortsätta att arbeta i mina finsk-romska kläder och att jag blev respekterad och räknades som en i personalgruppen.”

Miranda Lindström

Myt:

Om vi anställer en rom får vi hit hela slakten också!

Sanningen:

Romerna lever i en familje- och släktcentrerad kultur. Det kan hända att bekanta kommer förbi på jobbet, precis som med vilken medarbetare som helst.

När det gäller yngre vill ibland äldre i slakten försäkra sig om att arbetsplatsen inte är olämplig på något sätt. Vill man underlätta för ungdomar kan arbetsledaren bjuda in äldre för att de ska träffa arbetskamraterna och förstå var, och med vilka, den unge tillbringar sin tid på dagarna.

Sari Svart på projektet Romano Zor i Uppsala.

Sykurser

Från finskromska kvinnor kommer ofta förfrågningar om kommunen eller studieförbund kan ordna sykurser. Behovet av att kunna sy och ha möjlighet (utrymme) att sy egna kläder är stort eftersom kläderna annars måste beställas via sömmerskor och kostar en hel del. Även om sykurserna sällan leder till arbete, kan de vara en välfungerande genväg till inspiration och möjlighet att samlas och fundera vidare kring andra yrkesvägar.

Sociala företag kan erbjuda människor, som varit utanför arbetsmarknaden en längre tid, möjlighet till utvecklande arbetsuppgifter. Det finns många grupper som är i behov av anpassade arbetsuppgifter. Sociala företag är en typ av organisation som kan skapa förutsättningar att ta tillvara individens fulla arbetspotential.

Styrkan med de sociala företagen ligger bland annat i deras flexibilitet. Sociala företag har bra förutsättningar att vara en arbetsplats för en längre tids anställning men kan också vara en arbetsplats där man arbetar en kortare tid för att sedan övergå till en anställning i ett annat företag.

LÄSTIPS!

• [www.trappstegen.se/
info_sociala_foeretag.aspx](http://www.trappstegen.se/info_sociala_foeretag.aspx)

• [www.knatte.kontrollpane-
len.se/socialaforetag.nu](http://www.knatte.kontrollpanelen.se/socialaforetag.nu)

Sociala företag

Intresset för sociala företag har ökat de senaste åren. Anledningar till detta är en större medvetenhet om frågor som rör välfärd, hållbar utveckling som inte bara tar hänsyn till miljö utan även sociala aspekter.

Miranda Lindström var den första deltagaren som fick jobb efter att ha deltagit i projektet Romano Zor. Vikten av självkänsla och erkännande samt stolthet för sin kultur är aspekter många kan känna igen sig i.

Mirandas resa

är började du i projektet och hur var det?

- Jag började i projekt Romano Zor i februari 2009. Jag fick en praktikplats i projektet. Jag hade varit arbetslös i cirka 4 år och längtade efter ett arbete. Jag har arbetat sedan jag var 16 år, mest som servitris, men även som ekonomibiträde inom skolmatbespisningen. Det var spännande att vara med i projektet från början och jag fick mycket stöttning av både deltagare och personal. Mitt självförtroende växte och jag växte som människa.

Var det någon skillnad på jobbet i projektet och dina tidigare jobb?

- Ja absolut, jag har alltid upplevt att jag fick anpassa mig väldigt mycket och byta om...till gaje.. byta kläder och avsäga mig min finskromska identitet.

På Romano Zor kunde jag vara mig själv, bära mina vanliga kläder. Det var första gången jag insåg att jag faktiskt kunde arbeta och vara mig själv. Jag fick en chans genom projektet och när man får det måste man ta den.

Vad hände sedan, efter praktiken?

- Jag fick en anställning med stöd från arbetsförmedlingen på Pingstkyrkan som husmor. Pingstkyrkan fanns med som samarbetspart i projektet och eftersom jag är medlem i församlingen var jag väldigt glad över att få ett arbete där. Det kändes som att jag var värd något och jag ansträngde mig lite extra i början för att visa att jag verkligen dög. Det bästa var att jag kunde

fortsätta att arbeta i mina vanliga kläder och att jag blev respekterad och räknades som en i personalgruppen.

Slutade du i projektet när du fått arbetet?

- Nej, jag startade bland annat en sykurs i Pingstkyrkan där deltagare från projektet kom och lärde sig sy finskromska kläder. Ibland besöker jag projektet för att sy i deras systuga och prata med mina vänner. Jag har fortfarande efter ett års arbete kontakt med personalen och det har betytt mycket för mig att veta att de finns där.

Hur har din syn på arbete förändrats?

- Tidigare var arbete bara ett sätt att få pengar, men nu betyder det så mycket mer. Jag kan inte tänka mig mitt liv utan arbetet, jag älskar mitt arbete och jag känner ansvar för andra på min arbetsplats. Om jag inte kommer måste ju någon annan göra mitt jobb.

Har andras bild av dig förändras nu när du fått ett arbete?

- Ja absolut, jag känner att jag är en förebild och många kommer och frågar mig hur det känns, inte bara från romer i Uppsala utan från alla möjliga håll. Jag har aldrig hört något negativt från någon och det ger mig mer kraft. Mina barn har börjat tänka annorlunda vad gäller studier och arbete och det är jag väldigt glad för. Jag är stolt över att vara rom och arbeta och få visa att vi kan något. För några veckor sedan var det en stor konferens i kyrkan med cirka 200 personer. Jag var väldigt stolt över att gå där i mina romska kläder och sköta mitt arbete.

Namn:
Miranda Lindström

Ålder: 51 år

Bakgrund:
finsk kaalerom

Yrke: husmor och sömmerska

Kom ihåg!

- ✓ Anställ en rom som fungerar som stöd och bollplank för både arbetssökande och personal.
- ✓ Goda kunskaper om kulturer, värderingar, och traditioner ger ökade möjligheter till förståelse i möten och underlättar arbetat att tillsammans med den arbets-sökande göra en individorienterad och realistisk planering.
- ✓ Det är viktigt att känna till de historiska sammanhangen för att förstå varför utbildningsnivån ofta är låg bland romer och vilka konsekvenser detta medför för enskilda personer.
- ✓ Var beredd på att ta upp en diskussion om vilka arbeten som är möjliga utifrån kultur och traditioner. Hinder för vissa arbeten är inte generella utan kan variera bland grupper och mellan individer.

Romer + Arbetsförmedlingen = sant ?

Det övergripande målet för Arbetsförmedlingen är att förbättra arbetsmarknadens funktionssätt. I den uppgiften ingår att prioritera arbetssökande som befinner sig långt från arbetsmarknaden. Allan Waktmar berättar om Arbetsförmedlingens möjligheter att stödja romer.

- Arbetsförmedlingen ska tillgodose både arbetsgivarnas och de arbetssökandes behov. Matchningsuppdraget handlar ytterst om "rätt man/kvinna på rätt plats". Tyvärr har vi ett arbetsliv som, av olika orsaker, inte erbjuder samma möjligheter för alla människor, säger Allan Waktmar.

Personer med funktionshinder, ungdomar med avbrutna/ofullständiga studier och utrikes födda är grupper som är överrepresenterade i långvarig arbetslöshet. Arbetsförmedlingen har därför ett särskilt ansvar att ge individuellt stöd till personer som behöver hjälp att finna, få och behålla ett jobb.

De arbetsmarknadspolitiska

insatserna som erbjuds arbetssökande efter behov kan bland annat bestå av:

- fördjupad kartläggning och bedömning av kompetens.
- jobbcoacher som ger hjälp med att söka samt information om hur man upprättar CV och förbereder sig inför en anställningsintervju hos en arbetsgivare.
- vägledning, praktik och arbetsmarknadsutbildning som kan ge den sökande rätt kompetens för att kunna konkurrera om lediga arbeten.
- instegsjobb och anställningsstöd som exempel på lönesubventioner till arbetsgivare som stimulerar anställning av till exempel nyanlända invandrare och långtidsarbetslösa.
- utvecklingsanställning, trygghetsanställning och lönebidrag som exempel på subventioner som ska underlätta för personer med funktionshinder att få ett arbete.

- Romerna har som grupp särskilda svårigheter

som måste beaktas i verksamheten.

Arbetsmarknadspolitiken erbjuder insatser mot arbetslöshet och kompetensbrist som ofta visat sig vara mindre väl anpassade för romers särskilda förutsättningar. Inte sällan har romers kontakt med Arbetsförmedlingen kantats av missuppfattningar, felbedömningar och dåligt bemötande, grundat på bristande kunskaper om romers behov. Dessa brister vill Arbetsförmedlingen nu komma tillrätta med genom bättre anpassning av verksamheten, i samarbete med romerna själva, säger Allan Waktmar.

Arbetsförmedlingen nu kommer tillrätta med genom bättre anpassning av verksamheten, i samarbete med romerna själva, säger Allan Waktmar.

De nödvändiga förbättringarna

som Arbetsförmedlingen måste göra handlar om att anpassa aktiviteterna efter romers behov och förutsättningar och genom att koordinera olika aktörers resurser.

I Arbetsförmedlingens remissyttande på betänkandet om strategin för romers rätt, är utgångspunkten att arbete och egen försörjning ska ses som en grundläggande förutsättning för självständighet, egenmakt och individuell utveckling. Möjligheten till arbete hänger intimt samman med rätten till grundläggande utbildning och yrkesutbildning och ett förbättrat stöd för bostäder, god hälsa, gemenskap, kultur och andra delar i vardagslivet som kännetecknar delaktighet i samhällslivet.

Arbetsförmedlingen nu kommer tillrätta med genom bättre anpassning av verksamheten, i samarbete med romerna själva, säger Allan Waktmar.

- Om regeringen beslutar kan ett nytt och samordnat myndighetsansvar bli verklighet. Det skulle göra det möjligt att samtidigt planera för romers arbete eller utbildning med andra välfärdstjänster av stor betydelse för att stärka romernas ställning i samhälls- och arbetsliv, säger Allan Waktmar.

Allan Waktmar, arbetsförmedlingschef, Arbetsförmedlingarna i Skurup och Sjöbo.

Kulturella hänsyn i studie- och yrkesvalen

Minoritetspolitiken tydliggör samhällets ansvar att främja och respektera den romska kulturen. Kulturella hänsyn i yrkesvalet eller på arbetsplatserna handlar om rätten till det egna kulturella arvet och den egna identiteten - rätten till att höras och blir hörd.

Vid diskussioner om utbildnings- och yrkesval kan man ta upp vilka krav kulturen ställer, och inom vilka områden som var och en av parterna är villiga att vara flexibla. Praktiska lösningar som fungerar för båda parter bör eftersträvas. Avgörande för sådana samtal är att skapa ett öppet samtalsklimat, mötas med respekt och eftersträva både ett givande och ett tagande.

Möjlighet att ställa upp för släkten och familjen, så som traditionerna kräver, är också en viktig sak som bör diskuteras i förväg inför en anställning. Kan man till exempel ta semester med kort varsel vid sjukdom, begravning med mera. Hur kan situationen lösas annars? Även om den här typen av krav inte är vardagshändelser är det tryggt både för den anställde och för arbetsgivaren att veta i förväg vad som är överenskommet.

I dessa diskussioner är det bra att ha med en part (arbetsförmedlare, lärare etcetera.) som kan, som utomstående, ge stöd i samtalen.

§ 4 §

Arbetsgivaren ska genomföra sådana åtgärder som med hänsyn till arbetsgivarens resurser och omständigheterna i övrigt kan krävas för att arbetsförhållandena ska lämpa sig för alla arbetstagare oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning.

Diskrimineringslag 2008:567

! Det går mycket väl att diskutera med en romsk arbetssökande om frågor kring den romska kulturen utan att det uppfattas som kränkande eller närgånget.

Man kan till exempel ta upp frågan om användandet av särskilda yrkeskläder eller om det finns hinder för den arbetssökande kopplat till vissa arbetsplatser.

Studentmottagning i Södertälje 2009.

FOTO: DOMINGO KAI

Klädsel på arbetsplatsen

Arbetsgivare kan ofta uppfatta den finskromska klädseln som ett hinder i arbetet. Även i flera andra romska grupper klär sig kvinnorna i långkjol (dock inte sammetskjol). I de flesta jobb är inte klädseln/kjolen avgörande.

Att byta till andra kläder är ett personligt beslut. En del tycker att det är möjligt att byta till arbetskläder under dagen. Eftersom den traditionella klädseln bärs för att visa respekt för de äldre, vill man helst inte visa sig för äldre romer i arbetskläder.

Det är bra att diskutera klädfrågan redan vid valet av arbets- eller utbildningsplats, så att arbetsplatsen ger stöd åt det egna förhållnings sättet.

Det kan också vara bra att i förväg komma överens med den romska medarbetaren om hur besök av till exempel äldre romer hanteras. Arbetstagaren kan också själv diskutera med äldre och överenskomma att de inte kommer oanmälda till arbetsplatsen.

Även om de flesta diskussionerna om kläderna förs med finska romer drabbas också andra romska grupper av arbetsplatsernas fördomar och ovana. Att tillsammans med arbetsledning och de blivande arbetskamraterna samtala om romsk kultur och om arbetsplatsens kultur och oskrivna regler kan skingra misstänksamhet och motverka kommande missförstånd.

Myt:
Den finskromska kvinnans klädsel hindrar henne från att arbeta!

Sanningen:
En finskromsk kvinna väljer sin klädedräkt för resten av sitt liv, men den hindrar henne inte från att studera eller arbeta. Hon kan mycket väl vara exempelvis lärare eller arbeta med annat som inte kräver en uniform arbetsklädsel. Om arbetet kräver annan klädsel kan hon välja den, förutsatt att hon inte träffar andra romer under arbetsdagen.

Romano Zor! – romsk kraft!

Projektet Romano Zor är ett arbetsmarknadsprojekt med fokus på att öppna vägar till arbetsmarknaden, vuxenutbildningar och samhällsdeltagandet för en grupp romska deltagare.

Några deltagare och medarbetare på projektet Romano Zor 2011.

ROMANO ZOR

- ▶ **Projektägare:** Uppsala kommun
- ▶ **Projektid:** 2009-02-02 till 2011-09-30
- ▶ **Antal deltagare:** 50-tal, 18-65 år som representerar olika grupper; svenska, sverigefinska, polska, rumänska, samt resande och romer från Balkan. De representerar även olika religioner – kristna och muslimer.
- ▶ **Finansiering:** ESF-rådet och offentliga aktörer.
- ▶ **Samverkansparter:** Försäkringskassan, Landstinget i Uppsala, Arbetsförmedlingen, Uppsala Universitet, Delegationen för Romska frågor, Pingstförsamlingen i Uppsala, lokala romska föreningar.
- ▶ **Inom projektet talas många olika språk och dialekter:** svenska, gurbeti, polska, ryska, finska, kaale, arli, lovara, kalderash och svensk rommani.

Brevet till framtiden

I början av projektet fick deltagarna en uppgift att skriva ett brev till sig själva med syftet att formulera sina tankar om vad som kunde hända under projektiden. Brevet skickades till deltagaren sex månader senare för att stämma av vad som hänt. Sari skrev följande brev.

Hur gick det sedan?

"Framtidsbrevet" som Sari skrev för cirka 1,5 år sedan, minns hon mycket väl. Först satt de olika deltagarna och skrattade åt uppgiften, men snart kändes det seriös och att tänka på vilka möjligheter som fanns för att kunna påverka sin framtid.

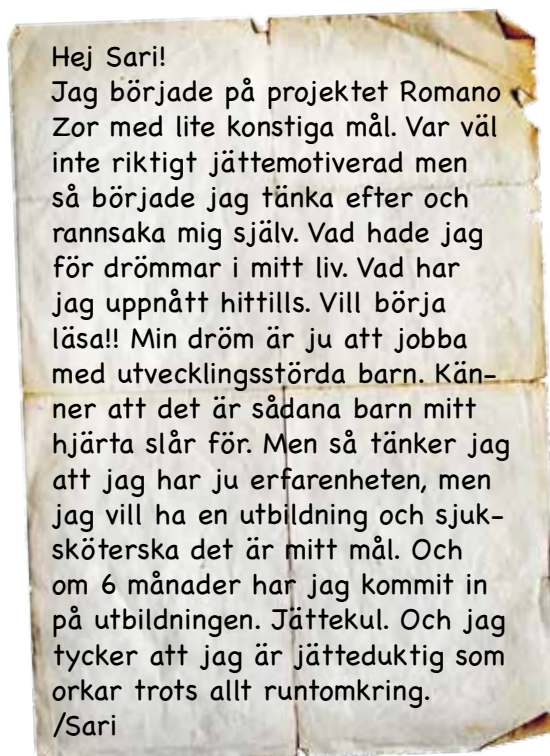
– Jag vill fortfarande bli sjuksköterska, men med tre hemmavarande barn, är det svårt med studierna. Jag har också varit tvungen att ta studielån för att plugga in ämnen på gymnasiet som inte har lett till arbete. Jag gillar studier, med det har hittills inte lett till jobb. Men mina lån finns kvar och det gör att jag inte kan ta fler studielån – så högskolestudier är nog inte att tänka på, menar hon.

Att hitta ett arbete där hon kan arbeta med människor finns högt på prioriteringslistan. Sommaren 2010 – några månader efter "Framtidsbrevet" fick Sari en utvecklingstjänst som husmor vid projektet Romano Zor. För första gången på länge, fick hon riktig lön, dagliga uppgifter och en arbetsgrupp där hon trivs.

– Som husmor tar jag hand om skötseln av lokalerna och tar emot gäster och deltagare. Jag pratar gärna med människor. Ibland behöver de bara någon som lyssnar, ibland delar jag med mig av mina erfarenheter, säger Sari.

Sari gillar att finnas bland människor, och hon tycker om att kunna stötta. Ett framtida arbete med människor blir allt mer tydligt för henne – Sari tror att hon har den förmåga man behöver för att kunna arbeta med människor.

När vi sitter och "pratar om livet" – som det varit, som det är och som det kanske kan te sig i framtiden, menar Sari att hon varit med om en otrolig positiv

Hej Sari!

Jag började på projektet Romano Zor med lite konstiga mål. Var väl inte riktigt jättemotiverad men så började jag tänka efter och rannsaka mig själv. Vad hade jag för drömmar i mitt liv. Vad har jag uppnått hittills. Vill börja läsa!! Min dröm är ju att jobba med utvecklingsstörda barn. Känner att det är sådana barn mitt hjärta slår för. Men så tänker jag att jag har ju erfarenheten, men jag vill ha en utbildning och sjuksköterska det är mitt mål. Och om 6 månader har jag kommit in på utbildningen. Jättekul. Och jag tycker att jag är jätteduktig som orkar trots allt runtomkring.

/Sari

utveckling de senaste åren. Det har funnits många "dippar", men också många ljuspunkter och glädjeämnen. Hon tycker att hon lärt sig mycket, och upplever att hon kan ta till sig mer. Hon vet mer om hur man kan lösa olika problem och om vilka personer eller institutioner man kan ta kontakt med om det skulle uppstå problem. Sari menar också att eftersom projektet arbetar tillsammans – socionomer, arbetsförmedlare, sjuksköterska, arbetsterapeut och lärare – ger en ökad insikt i vad dessa yrkesgrupper egentligen har för arbete, och det minskar rädslan för att söka hjälp om så skulle behövas. ■

Vad hade jag för drömmar i mitt liv.

PROJEKTET ROMANO ZOR

KUNSKAP – FÖRSTÅELSE – ÖMSESIDIG RESPEKT – TID OCH TÅLAMOD – KÖKSPEDAGOGIK – SOFFSAMTAL

Nya erfarenheter och nya sätt att mötas

När projektet Romano Zor startade fanns det många uppfattningar om vad projektet skulle åstadkomma och vilka resultat som skulle uppnås. Många samverkansparter hade slutit upp kring projektet och förväntningarna var stora, både från romer och från tjänstemän, politiker och andra intressenter. Här återges erfarenheter, tankar och minnesbilder av arbetet under projekttiden.

Den sammantagna bilden av två års arbete i projektet har gett projektgruppen erfarenheter som är nyttiga att ha i arbetet med människor som lever i utanförskap. Utanförskapet som är relaterat till bristande ekonomi, diskriminering, traumatiska upplevelser, flykt till Sverige, språkförbistringar och till den romska kulturen, med mera. Allt detta har gett projektgruppen mycket kunskap och erfarenhet på kort tid.

Via deltagare, som är en mycket heterogen grupp, har medarbetarna fått uppleva och deltagit i olika händelser i livet: glädjeämnen och sorgprocesser, sjukdomar, bröllop, separationer, ekonomiska katastrofer, etablering på arbetsmarknaden, barnafödelse, vräkningar, egna lägen-

hetskontrakt, nytt jobb, sorg över avslutad praktik, ”riktiga” månadslöner, barn- och tonårsproblem och mycket, mycket annat. Händelser som involverat hela släkter och även medarbetarna själva.

Tillsammans har man skrattat och suckat, sört och glatt sig, varit mycket irriterade och stundtals euforiska.

Samverkan, tydlighet, rättigheter och skyldigheter

De medarbetare som inte känt till de romska kultursystemen har lärt sig ett nytt sett att se och möta vardagen. Mycket är annorlunda men det finns även många likheter. Tillsammans har man lärt sig mycket om det svenska och romska sociala försäkringssystemens olika sidor och om vår syn på utbildningssystem. Samverkan och samtalen är A och O. Ju tydligare de gemensamma villkoren och reglerna är desto mindre oklarheter, vilket ger trygghet och ökat självförtroende. Det blir tydligare vilka olika vägar man kan gå och vilka rättigheter respektive skyldigheter man har. Under projekttiden lärde sig deltagarna hur myndighetsbeslut fattas vilket har gett dem ökad trygghet i samtal med tjänstemän och minskad frustration över negativa beslut.

Att använda sig själv och sina erfarenheter som verktyg ska man inte vara rädd för. Det som sker då är ett ömsesidigt växande, och medför att för- och förståelsen ökar, och frustrationerna minskar.

Gunilla Nygård, socialsekreterare Romano Zor

Gemensam kunskap är en nyckel. Kunskap är mycket viktigt för att minska risken för frustration hos båda parter. Kunskap som ges av deltagarna och personalen ömsesidigt, och via medier - böcker, artiklar, filmer och föreläsningar.

Att bygga en verbal och skriftlig kunskapsbank för alla i projektet har varit nödvändigt. Deltagarnas kunskaper av berättande karaktär har varit centrala. I början ägnades mycket tid åt samtal där man tillsammans berättade om sina respektive erfarenheter, kulturupplevelser, seder och traditioner.

* Ta inte över rollen av att tala i romernas namn. Det är lätt att svara ja på förfrågningar som kommer från arbetsgrupper och skolor vad gäller information eller utbildning i romsk kultur. Romer har lång erfarenhet av att "andra" blir deras talespersoner och driver deras frågor. Tillsammans kan man gå ut och hålla föredrag, tillsammans kan man skriva inlagor, tillsammans kan man gå på möten - om romerna så önskar.

Uppmaning från personalen på projektet

PROJEKTET ROMANO ZOR

KUNSKAP - FÖRSTÅELSE - ÖMSESIDIG RESPEKT - TID OCH TÅLAMOD - KÖKSPEDAGOGIK - SOFFSAMTAL

Att bygga en grund av ömsesidigt förtroende

För att ha ett ömsesidigt och ärligt samtal måste en förtroendegrund byggas upp - vilket tar tid. Både personal och deltagare har, och har haft, fördomar om varandra. Det tog sex månader att få till stånd ett klimat där båda parter kunde lita på varandra - i stor utsträckning. Detta är en fortgående ömsesidig process. Ökad kunskap och förståelse minskar frustrationer och irritationer för alla parter.

Tiden är en annan nyckel

"Det måste få ta tid" är ett mantra som det sista året upprepats allt oftare. Många av deltagarna har stått utanför arbetsmarknaden och varit utan regelrätt sysselsättning i många år. Flertalet har negativa erfarenheter från studiesituationer -

grundskola såväl som vuxenstudier. Flera är "praktikbrända". Praktik som inte leder till arbete förstärker den negativa självkänslan och skapar också en känsla av att vara utnyttjad. Många har "lärt sig" att leva i ett bidragsberoende. Överlevnadsstrategier och försvarsmekanismer är djupt rotade. Det är viktigt att inte lägga skulden vare sig på personalen eller på deltagarna, utan se och försöka förstå de bakomliggande orsakerna. Till exempel hur romer har blivit, och blir, bemötta och hur historien har sett ut.

Det tar tid att bryta mönster vilket kräver tålamod och återkommande motivationssamtal. Processer som innehåller både framgångar och bakslag. Det är lätt att som personal lägga skuld på sig själv för att det inte går fortare, eller för att bakslagen kommer. Därför är det viktigt att personalgruppen får extern handledning.

Från dag ett fanns det tre medarbetare i projektet, varav en var rom. Det är nödvändigt - ett måste - att anställa romer i romska verksamheter, dels för att ge "mandat" för verksamheten, dels för att få kunskaper av specifikt slag. Under verksamhetens gång har fler romer anställts - både män och kvinnor, vilket medfört att hela gruppen ytterligare kunnat bredda sitt vetande och vidgat sättet att arbeta tillsam-

mans. Att arbeta nära varandra i grupp gör att man får varandras privata liv och leverne berättade ur olika aspekter. Det har medfört att man sett många fler likheter mellan systemen än man trodde från början.

ILLUSTRATION: ISTOCKPHOTO.COM

Hur ser omvärlden ut, och hur ser vi på vår omvärld?

Projektet har haft deltagare från fem olika kulturgrupper, vilket naturligtvis gett nya insikter. Omvärldskunskap har varit ett av de viktigaste ämnena på schemat. Fördomar och myter florerar stundtals i stor utsträckning. Det fanns till exempel en myt om att sjuksköterskans roll var att registrera romer, rädslor som har sin grund i förintelsen under andra världskriget. Även här blev

tid en viktig strategi. Sjuksköterskan hade initialt "soffmottagning" (i projektets centralt placerade soffa som fungerade som samlingspunkt för deltagarna), där hon i vardags-samtal och hälsoinformativa samtal, sakta men säkert byggde upp ett förtroende från deltagarna. Därefter kunde flera enskilda samtal komma till stånd.

Projektet har haft ett kontinuerligt samarbete med Pingstförsamlingen. Deltagarna, främst finska romer, har erbjudits att medverka i kurser i samhällskunskap och i sömnad. Under perioder har lärarna, varav en är romsk pastor, haft lektioner i livskunskap med samtliga deltagare.

Kan romska kvinnor ha långbyxor?

Kjolar eller långbyxor på kvinnor, stora herrbyxor eller jeans på män/pojkar, salt eller socker i kaffet, storslagna bröllop eller "rymningar". Romer är en heterogen grupp. Vissa romska kulturer har jättebröllop, andra låter föreningen mellan makar ske i det tysta. Finska romska män bär strikta mörka byxor och långärmat. Andra romska män kan klä sig mindre formellt. Det är i mötet mellan de olika kulturerna som olikheterna kommer fram, kan

PROJEKTET ROMANO ZOR

KUNSKAP – FÖRSTÅELSE – ÖMSESIDIG RESPEKT – TID OCH TÅLAMOD – KÖKSPEDAGOGIK – SOFFSAMTAL

diskuteras och förståelse växa fram. Detta gäller både för romer och för icke romer.

”De svenska glasögonen räckte inte till”

Vad medarbetarna fått påtaglig kunskap om är vikten av att ha ”andra glasögonen” på sig då man ser det romska systemets starka familjeband. Familjen/släkten prioriteras i första hand. Det tog tid att förstå innebörden av det.

Att tappa hoppet

”Hopptapperi” har skett och sker i olika omfattning från allas sida. För deltagare som varit arbetslösa länge behövs ett långsiktigt motivationsarbete. Med tiden kan intresset vakna. ”Det är värt att göra ett försök, det vore kanske intressant att fördjupa sina teoretiska kunskaper, det kan vara spännande att testa”. Det har även funnits osäkerhet hos medarbetare och deltagare om samhällets resurser räcker för att möta upp behov och önskemål.

Med hälsan i fokus

Det var tidigt uppenbart att det är viktigt att arbeta med hälsofrågor. Sjuksköterskan i projektet hade lång erfarenhet av arbete med människor från andra kulturer. Trots detta märkte hon snart att den romska gruppen skilde sig från grupper hon tidigare mött. De omfattande hälsoproblemen hos deltagarna var allvarligare än vad man tidigare uppfattat. Hälsoaspekterna handlade om ärftliga och förvärvade sjukdomar. Hälsoproblem som är relaterade till övervikt och rökning är vanliga och många lever med ständig smärta i kroppen, både fysisk och psykisk. Medellivslängden i släkterna är ofta låg.

För att förbättra hälsan började man via samtal i grupp och enskilt stärka självkänslan. Det ordnades temaveckor om hälsa, kostråd, och rökning för att visa sambanden mellan levnadsvanor och hälsa. Gruppen tränade stavgång, styrketräning och hade utflykter med olika teman. Deltagarna fick prova på nya saker för att väcka nyfikenhet för nya träningsformer till exempel golf, bowling och att kanotpaddling.

PROJEKTETS FOKUS HAR VARIT ATT

► Finna hållbara strategier och verktyg för att bryta utanförskapet utifrån deltagarnas egna behovsformuleringar.

► Ge positiva bilder för barn och ungdomar och att mobilisera inneboende potential och kraft både hos romska och svenska deltagare.

► Öka medvetenheten om hälsofrågor för att förbättra den psykiska och fysiska hälsan att i detta även ta fasta på gruppens andliga och kulturella liv.

Romsk kvinna fick inte ha lång kjol på jobbet

DO har bedömt att en romsk kvinna som fick en visstidsanställning hos affärskedjan Netto fick avsluta anställningen i förtid eftersom arbetsgivaren inte godtog att hon bar lång, svart kjol. Nu har DO och företaget ingått en förlikning som ger kvinnan 75 000 kronor.

Den romska kvinnan gjorde praktik på Netto, som övergick i en visstidsanställning några månader under hösten. Enligt kvinnans anmälan frågade hon platschefen innan hon började om det var något problem med att hon bar lång kjol och fick svaret att det inte var det. Men sedan kom en ny chef som ifrågasatte kjolen och menade att den inte överensstämde med Nettos klädpolicy. Kvinnan fick sluta sin visstidsanställning.

Kvinnan anmälde Netto till Diskrimineringsombudsmannen. DO har utrett anmälan och gjort bedömningen att företaget utsatt kvinnan för diskri-

minering som har samband med etnicitet. Under utredningen har Netto förnekat diskriminering.

DO har erbjudit företaget att ingå en förlikning för att lösa tvisten. DO och Netto har nu träffat en överenskommelse som ger kvinnan 75 000 kronor. Genom förlikningen är tvisten löst.

- Det är viktigt att arbetsgivare säkerställer att de har en klädpolicy som inte slentrianmässigt utestänger människor med en viss etnisk tillhörighet från arbetsmarknaden, säger diskrimineringsombudsman Katri Linna.

Publiceringsdatum: 2010-10-20

www.do.se/sv/Press/Pressmeddelanden/Romsk-kvinna-fick-inte-ha-lang-kjol-pa-jobbet/

ESF – Europeiska socialfonden

● Svenska ESF-rådet är en statlig myndighet under Arbetsmarknadsdepartementet med uppgift att förvalta Socialfonden och Integrationsfonden i Sverige. Europeiska socialfonden (förkortat ESF) är EU:s viktigaste verktyg för att skapa fler och bättre jobb i Europa.

Genom ESF-rådet och medel från Socialfonden har många kommuner och andra aktörer sökt medel för att arbeta med romafrågor. Projekten har ofta haft en arbetsmarknadsinriktning. Idag arbetar Sverige aktivt för att uppfylla den så kallade Europa 2020-strategin, vilken har fokus på arbetsliv, nyskapande, utbildning och social utestängning. Med hjälp av strategin vill man se till att ESF-projekten skapar förutsättningar för utvecklingsarbete och nya idéer.

Alla projekt med stöd från Socialfonden förväntas också arbeta med jämställdhet och tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Meningen är att arbetet med områdena ska vara integrerade i all verksamhet och alla aktiviteter. ESF-rådet organiserar sitt arbete i

åtta regioner med regionala strukturfondspartnerskap. Regionerna arbetar för att sätta fokus på de regionala problem, behov och möjligheter som den egna regionala analysen visar är mest angelägna. Därmed varierar ansökningarna i landets olika delar, både vilka som prioriteras och vilka som slutligen får stöd.

Ansökan till ESF-rådet kan inte göras av enskilda utan av ideella organisationer eller företag. Under åren har Sverige sökt och erhållit medel till ett antal projekt för och tillsammans med romer. Projekten har varit betydelsefulla, framför allt när det har handlat om organisering av samarbetsformer mellan olika romska organisationer och andra intressenter.

LÄSTIPS!

- Svenska ESF-rådet
www.esf.se
- Internationella programkontoret
www.programkontoret.se
- Europeiska kommissionen
www.ec.europa.eu
- EUs publikationsbyrå
www.publications.europa.eu
- EUs webbportal
www.europa.eu
- Regeringskansliets EU-information
www.regeringen.se/sb/d/1488
- Riksdagens EU upplysning
www.eu-upplysningen.se

SVENSKA ESF-RÅDET OCH ROMAPROJEKT

► Europeiska socialfonden (ESF) är lika gammal som EU och in-stiftades år 1957. Fondens mål är att minska skillnader i välbefinnande och levnadsstandard mellan EU:s medlemsländer. Socialfonden har finansierat projekt i Sverige sedan 1995.

► Det svenska ESF-arbetet organiseras i regionala strukturfondspartnerskap. Partnerskapsen består av förtroendevalda representanter för kommuner och landsting och företrädare för arbetsmarknadens organisationer, länsstyrelser, Arbetsförmedlingen, intresseorganisationer och föreningar.

► Socialfonden har finansierat projekt i Sverige sedan 1995. Sedan år 2000 har över 90 000 projekt och drygt 1 miljon deltagare genomförts. Grovt räknat kan var sjätte svensk i arbetsför ålder ha kompetensutvecklat sig inom ramen för ett ESF-projekt.

Svenska romaprojekt

En genomgång av de genomförda ESF-projekt som riktar sig till romer visar på följande inriktningar:

- Integration och mångfald i arbets- och samhällslivet, genom yrkesutbildning och praktik.
 - Ökade kunskaper hos arbetsgivare, organisationer och myndigheter om romerna, för att öka gruppernas möjligheter till arbetsliv och samhällsdeltagande.
 - Att synliggöra och motverka fördomar och diskriminering.
 - Att genom empowerment förstärka individens egenkontroll på hälsan och den egna livssituationen.
- Att öka jämställdheten.
 - Att öka individens rättigheter och skyldigheter för integration genom kunskaper ibland annat samhällsorientering, samlevnadsfrågor, ungdomarnas kultur och levnadsvillkor, hälsovård, kost och motion, vardagsjuridik med mera.

TEMAGRUPPEN UNGA I ARBETSLIVET

► Presenterar de metoder som ungdomsprojekt med stöd från Europeiska socialfonden använder. Metoderna har identifierats genom en enkät till ungdomsprojekten som genomfördes våren 2010 tillsammans med temagruppens dialog med olika ungdomsprojekt. www.temaunga.se

TEMA LIKABEHANDLING

► Arbetar för att alla ska ha samma rättigheter och möjligheter i arbetslivet – oavsett kön, etnisk tillhörighet, trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller ålder. Uppdraget är att göra kunskapen från tusentals projekt, främst inom den Europeiska socialfonden, användbara för andra. www.temalikabehandling.se

Lärdomar och utmaningar

Utvärderingar av genomförda EU-projekt 2006 - 2007 synliggör ett antal problemområden.

Tiden

En maxgräns för projekttiden har upplevts som för kort, eftersom behoven och problemen i många fall är mångfacetterade och outredda. Det handlar dels om att samhället inte har intresse eller beredskap att möta och samarbeta med romska organisationer, dels om marginalisering och utanförskap hos många romer.

Ekonomi

Ett annat problem är kostnadsfrågorna. Rekvirering av ersättning görs i efterhand. Detta gör det svårt för aktörer, som till exempel mindre ideella organisationer med liten ekonomisk buffert, att genomföra projekt.

Implementering

Projektet kräver att resultaten ska förankras, utvecklas och föras vidare efter projektens slut. Eftersom projekten ofta används för att förstärka ordinarie verksamhet, till exempel inom arbetsmarknads- och utbildningsområden är risken att implementeringen kompliceras, eller uteblir. Projektets resultat "stannar" i projekten, eftersom det inte finns en tillräckligt stark struktur som kan ta över. I stället är risken att det man vunnit inte tas tillvara.

Samverkan

För att lyckas med samverkan över organisationsgränser är det mycket viktigt med förankring och att ha goda relationer. Ofta har man under projekttiden haft gemensamma mål och gemensam budget, gemensam styrning och gemensamma resurser. Faktorer som försvårar överföring av projekterfarenheter till ordinarie verksamhet är just ekonomi, mål- och resursstyrning. Detta underlättar möjligheten till spridning av erfarenheter och ökar förutsättningarna att överföra goda arbetsmetoder till ordinarie verksamhet.

ESF-rådet ser att projekten ofta grundas på för snabba aktiva åtgärder och ad- hoc lösningar istället för välgrundade projektansökningar. Därför rekommenderar man att organisationerna tidigt tar kontakt med ESF-kontoren och planerar projekten tillsammans med dem. Projektperioderna kan diskuteras, ersättningsfrågorna kan eventuellt ordnas via samarbetspartners och uppföljningen bör tydligt skrivas in i ansökan. ESF erbjuder också ett processtöd, både i ansöknings- och under genomförandefasen.

”Det är viktigt att man under projekttiden arbetar med lärande utvärdering som metod, så att uppföljning av projektverksamheten sker under projekttiden.”

LÄSTIPS!

• I utkanten av arbetsmarknad. ESF-projekt i ett arbetsmarknads- och arbetsmiljöperspektiv.

Annette Thörnquist
Vetenskaplig skriftserie
från Remeso, Temagruppen
integration i arbetslivet
2011:3

Romsk vardag i norra Rumänien i maj 2011

EU och romerna

De europeiska institutionerna och medlemsstaterna har ett gemensamt ansvar att förbättra den sociala integrationen av romer genom att använda alla de instrument och strategier som de har befogenhet för. Europeiska kommissionens uppgift är även att stimulera medlemsstaternas utnyttjande av EU:s strukturfonder för att stödja romernas integrering.

och på policyskapande nivåer (departement, ministerier). Man vill på så sätt öka möjligheten för romska målgrupper att få tillgång till strukturfondernas medel. Svenska ESF-rådet följer, genom det regionala arbetet, de aktuella direktiven om stödprojekten för romer för att minska fattigdom och social utestängning och möjligheter till ökat samhällsdeltagande.

EU-kommissionen bevakar på olika sätt romernas svåra förhållanden i Europa, för att se hur medlemsstaterna kan använda EU-fonderna för att förbättra situationen. Arbetet sker bland annat genom EU-Romanet, där 12 medlemsländer (bland annat Sverige) försöker få en inblick i vilka projekt som beviljats medel inom socialfonderna.

Arbetet sker på strukturell nivå (myndigheter och ESF-rådet)

”Romskt liv handlar inte om att vara för sig själva. Vi vill samarbeta, och det är viktigt att lyssna på vad de olika romska grupperna har att säga.”

Angelina Demiter Taikon

LÄSTIPS!

- **EU Roma Report**
Roma and the Structural Funds 2010
www.euroromanet.eu

Romernas historia i Sverige är mörk och motståndet mot romer har genom seklerna flera gånger befästs av staten, kyrkan och myndigheterna.

Vid denna boks utgivning i augusti 2011 har romafrågorna förhoppningsvis en spännande och ljus tid framför sig. Romerna är idag erkända som nationell minoritet med rätt till egen kultur och eget språk och är en värdefull del av det svenska kulturarvet. Därutöver förväntas regeringen under hösten 2011 ta ställning till förslagen från betänkandet Romers rätt. Samtidigt ökar både det nationella och det internationella politiska och samhällseliga engagemanget för romernas situation i Europa i olika romska och icke-romska grupper. Alla dessa händelser påverkar varandra och skapar nya och bredare arenor för samverkan i framtiden.

För att visioner om bättre utbildning och möjligheter på arbetsmarknaden ska lyckas kommer det att

behövas flera nya romska utbildare, lärare och tjänstemän i kommuner, på högskolor och på statliga myndigheter. En bättre framtid kommer även att kräva intresserade och kunniga samarbetspartners från majoritetssamhället - organisationer och myndigheter som tar sina styrdokument på allvar och genomför sina uppdrag.

Bokens syfte är att inspirera romska och icke-romska vuxenutbildare, tjänstemän och aktörer på arbetsmarknaden. Projektgruppen i Romano Zor, medskribenterna och alla andra medverkande önskar, tillsammans med Länsstyrelsen i Stockholm, att boken kan väcka läsarna att betrakta de romska frågorna komplext och konstruktivt baserat på insikten att man endast driver utvecklingen framåt med gemensam kraft. På så sätt hoppas vi att boken kan fungera som stöd och kunskapskälla i det framtida arbetet.

Redaktionsgruppen augusti 2011

Medverkande

Tack till er alla

som genom er medverkan har gjort denna bok möjlig.
Tack för samtal, kunskaper, idéer, råd, bilder, tips och uppmuntran!

Särskilt tack till

Personal och deltagare på Romani Zor

Angelina Demiter - Taikon med familj

Domino Kai

Fred Taikon med familj

Manuel Tan Marti

Mona Danielsson

Tiina Chenon

Sundbybergs folkhögskola

Allan Waktmar

Arbetsförmedlingen på Skurup och Sjöbo

Robert Brisenstam : Sonja Millon

Eleonor Frankemo : Rickard Nyman

Susanna Hedman : Januz Ramadani

Miranda Lindström :

som ställde upp på intervjuer och samtal

Sveriges Radio / Radio Romano

Institutet för språk och folkminne / Språkrådet / romani chib

Del 4

Bilagor / hänvisningar / tillägg

Här hittar du mer information

Delegationen för romska frågor

Den nedlagda Romadelegationens hemsida, inklusive länkade dokument, ligger i www.minoritet.se arkiv. Sidans innehåll är omfattande och viktig ur informationssynpunkt. Den kommer därför att vara tillgänglig så länge innehållet bedöms som relevant. <http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/extra/pod/index.html>

Rapporter

Ternenge Djesá – Drömmar och visioner

http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/dynamaster/file_archive/090917/1c1216098a998537f753ba5496e1c180/norrkopingsfoldern.pdf

Amare glasura ashunde – Our Voices Heard – Våra röster hörda, Women's Rights Conference

Organisatörer: Integrations- och jämställdhetsdepartementet i Sverige, Europarådet, Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA).

Syftet med konferensen var att skapa ett diskussionsforum för utbyte av information och goda modeller mellan beslutsfattare och romska kvinnliga nätverk i Europa om de utmaningar romska kvinnor möter idag.

Konferensens huvudsyfte var att ge romska kvinnor en möjlighet att ut-

trycka sina angelägenheter särskilt vad gäller trafficking, reproduktiva rättigheter och tillgång till folkhälsovård. Konferensen undersökte även hur romska kvinnor på ett positivt sätt kan ha inflytande på den romska politiken som implementeras i Europa idag.

Konferensen var öppen för särskilt inbjudna representanter från femton olika länder.

http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/dynamaster/file_archive/080226/d9899d-fbd141c6612466177eb4d8941f-gr_amare_slutversion_071220.pdf
http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/dynamaster/file_archive/080602/2594035378c46884241a14df7b892653/our_voices_eng.pdf

Hur mår Sveriges nationella minoriteter?

Kartläggning av hälsosituationen bland de nationella minoriteterna samt förslag till förebyggande och hälsofrämjande åtgärder.

Folkhälsoinstitutet har av regeringen fått i uppdrag att kartlägga hälsosituationen bland de nationella minoriteterna sverigefinnar, torne-dalingar, judar, romer och samer. Sammanställningen fokuserar kring tre teman – hälsa, levnadsvanor och livsvillkor. Av sammanställningen framgår att det finns en bristande kunskap hos majoritetsbefolkningen

och myndigheterna om de nationella minoriteterna, deras kultur, rättigheter och minoriteternas hälsosituation. Det framgår också att det finns utmaningar för folkhälsoarbetet bland nationella minoriteter, riktade mot diskriminering, utanförskap, arbetslöshet – särskilt bland romer – samt brist på kunskap om nationella minoriteters hälsosituation och kultur hos såväl hälso- och sjukvårdspersonal som hos majoritetsbefolkningen.

<http://www.fhi.se/Om-oss/Uppdrag-och-styrdokument/Regeringsuppdrag/Redovisade-uppdrag/Hur-mar-Sveriges-nationella-minoriteter/>

Intryck, avtryck – framtidstro Bemötande av våldsutsatta kvinnor från de nationella minoriteterna.

Vad innebär det att möta en våldsutsatt kvinna som tillhör någon av de nationella minoriteterna? Hur vet jag om den kvinna jag pratar med tillhör en viss minoritet? Om hon gör det, spelar denna tillhörighet någon roll för det stöd som jag i min yrkesroll ska ge henne? Statens folkhälsoinstitut har fått i uppdrag av regeringen att samla in kunskap och sprida information om myndigheters bemötande av kvinnor som tillhör de fem svenska nationella minoriteterna och som har blivit utsatta för våld.

Foldern riktar sig till dig som möter våldsutsatta kvinnor i ditt dagliga arbete och till dig som arbetar specifikt med kvinnofridsfrågor på en strukturell nivå. Foldern finns i tre versioner med inriktning mot polisen, hälso- och sjukvården samt socialtjänsten.

<http://www.fhi.se/PageFiles/10391/Intryck-avtryck-Sjukv%C3%A5rden.pdf>

Kunskap för egenmakt. Minoritetskvinnor och folkbildningen NAMIS-SERIEN 4 / HUGO VALENTIN-CENTRUM, UPPSALA 2010

Rapporten redovisar ett uppdrag från Integrations- och jämställdhetsdepartementet att kartlägga och analysera behovet av särskilda utbildningsinsatser riktade till kvinnor som tillhör de nationella minoriteterna. I uppdraget har även ingått att vid behov lämna förslag på innehåll och struktur för en sådan utbildning. Syftet är att på ett bättre sätt än tidigare fånga upp behoven hos minoritetskvinnor som vill utbilda sig och stärka sin roll i samhället och att finna lösningar som passar dessa kvinnor och deras behov. Kvinnor som tillhör de nationella minoriteterna kan vara dubbelt utsatta när det gäller diskriminering, dels för att de är kvinnor, dels för att de tillhör en nationell minoritet.

I direktiven betonas vikten av att stärka minoriteters möjligheter till inflytande på samma villkor som befolkningen i övrigt och till att få sina behov tillgodosedda på samma villkor som majoriteten. Organisering och ekonomiskt stöd till organisering ses som en förutsättning för reellt inflytande. Syftet är att undersöka möjligheterna att tillhandahålla riktade utbildningsinsatser till denna specifika målgrupp, minoritetskvinnor, inom ramen för svensk folkbildning, med målet att öka dessa kvinnors möjlighet att delta i den demokratiska processen och stärka deras egenmakt.
<http://www.valentin.uu.se/>

”Hur blev det med anställningen?”

I rapporten har Charles Westin och Manuel Tan Marti genomfört

uppföljningsintervjuer med romer som utbildat sig till lärarassistenter, barn- och ungdomsledare, och barnskötare vid Sundbybergs folkhögskola.

Just det faktum att utbildningen utformades för att lyfta upp den romska gruppens utbildningsförhållanden gör försöksverksamheten särskilt intressant. I den mån som diskriminering av romer spelar in för utgången av projektet i termer av måluppfyllelse på längre sikt, så kan diskriminerande behandling inte tillskrivas personer knutna till utbildningen, eller till folkhögskolans regelsystem. Författarna av rapporten har försökt komma diskriminerande strukturer i det svenska samhällets sätt att fungera på spåren. Författarnas blick är riktad mot det svenska majoritetssamhället, inte mot den romska kulturen.

Grundtanken bakom studien var att undersökningen inte skulle göras på romer utan tillsammans med romer. Avsikten var inte att sammanställa en lista över tillkortakommanden hos individuella romer, det romska samhället eller den romska kulturen. Avsikten med de intervjuer som redovisas var att göra enskilda romers röster hörda, att den enskilda romska elevens synpunkter och erfarenheter tas tillvara.

Rapporten bygger på intervjuer med elva elever som deltog i utbildningen, och där alla utom en elev fullföljde den. De ger en nyanserad bild av hur de utexaminerade lärarassistenter, barnskötarna och barn- och ungdomsledarna ser på sin situation under och efter utbildningen, och vad som kan ligga bakom den svårighet som flera av dem har mött att få anställning.

http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/extra/pod/index8197.html?id=145&module_instance=1&action=pod_show&navid=145

Ungdomsstyrelsen har på uppdrag av Delegationen för romska frågor genomfört en studie om

Unga romers livssituation

Den första delen av studien utgörs av djupintervjuer med unga romer om utbildning, arbete och framtid. Därefter följer en enkätstudie med företrädare för ett urval kommuner om det kommunala uppföljningsansvaret för ungdomar mellan 16 och 20 år med fokus på unga romer. Den tredje delen av rapporten ger en kort bakgrund till det kommunala uppföljningsansvaret och kunskapsläget om unga utanför skola och arbete.

Det saknas statistik över unga romer i Sverige vilket betyder att vi inte har någon samlad bild över hur utbildningsnivå, arbetsmarknad och hälsa ser ut för romska ungdomar i jämförelse med andra ungdomsgrupper. Variationen är stor bland Sveriges romer; det finns romska grupper som funnits i Sverige i 500 år men även nyanlända romer. Deras respektive situation, förutsättningar och behov ser olika ut.

På studien är det unga romer själva som kommer till tals. Majoritetssamhällets förhållande till romer präglas fortfarande av stereotypa föreställningar. Samtidigt befinner vi oss i en förändringstid där romer organiserar sig. Dessutom har vi en minoritetslagstiftning som bryter ny mark och i en proposition föreslås en fördjupning och utveckling av minoritetspolitiken. Tydligast kanske

kan förändringarna avspeglas i unga romers berättelser om livsval och strategier som präglar deras liv.

http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/extra/pod/index3d4c.html?id=151&module_instance=1&action=pod_show&navid=151

Facebookgrupper

Katitzi - för ökad kunskap om romer och en ursäkt från svenska staten.

Kategori: Organisationer - Mänskliga rättigheter

Svenska staten har fortfarande inte blett romerna om ursäkt för den behandling de utsatts för sedan de först kom till Sverige. Samtidigt är Katarina Taikons böcker om Katitzi den enda kontakt många barn fått med romsk kultur och historia i Sverige. I Rumänien var romerna förslavade fram till mitten av 1800-talet. Nästan en halv miljon romer mördades under andra världskriget, samtidigt som romer var förbjudna att invandra till Sverige. Våra svenska gränser var alltså helt stängda för de som... (läs mer)

Sekretesstyp: Öppet: Allt innehåll är offentligt.

<https://www.facebook.com/#!/group.php?gid=77907990239>

Celebration of Gypsy Culture: Art , Music, Events, Music, Photography. "There are some 15 million Roms dispersed across the world. Their history is one of suffering and misery, but it is also one of the victories of human spirit over the blows of fate. Today the Roms revive their

culture and are looking for their identity. On the other hand, they integrate into the societies in which they live. If they are understood by their fellow citizens in their new homelands, their culture will enrich the society's atmosphere with the color and charm of spontaneity." Indira Gandhi Opening speech at the International Romani Festival Chandigarh, India on Oct. 1983 (paraphrased by Milena Hubschmanova & Jaroslav Jurasek)

The Gypsy Chronicles
<http://thegypsychronicles.net/default.aspx>
<http://thegypsychroniclesblog.blogspot.com/>
<http://www.youtube.com/sundora-sundora>

Romanes for all Rroma

The intent of this new space is bring this aspect of Rroma culture in the most simple and intuitive way as possible, trying to disclose its existence because it has no try to "teach", but rather is a site interested in raising awareness and mobilizing strengthen social dissemination and retrieval of "Rromani Chib" also facilitate the work of students as future trainers, through articles related to this language and provide new and useful information on recovery and distribution in Spain and Europe.

<http://www.facebook.com/#!/pages/Rromanes-for-all-Rroma/86528754942?sk=info>
<http://www.romanichib.wordpress.com>

Organisationer och projekt i Europa som arbetar med frågor som rör mänskliga rättigheter och romer

European Roma and Travelers Forum - ERTF

History of the European Roma and Travellers Forum: The idea of having a forum representing Roma communities in Europe has been in the air since the early nineties. It was the Roma themselves who started thinking of a body that would help them express their concerns at the European level. The idea took a more concrete form when, in 2001, Ms. Tarja Halonen, President of Finland, in an address to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, proposed "serious consideration be given to a need to create for the Roma some kind of consultative assembly to represent them on the pan-European level." <http://ertf.org>

The European Roma Information Office (ERIO)

An international advocacy organisation which promotes political and public discussion on Roma issues by providing factual and in-depth information on a range of policy issues to the European Union institutions, Roma civil organisations, governmental authorities and intergovernmental bodies. <http://erionet.org/site/>

Office for Democratic Institutions and Human Rights

The OSCE Office for Democratic

Institutions and Human Rights is based in Warsaw, Poland. It is active throughout the OSCE area in the fields of election observation, democratic development, human rights, tolerance and non-discrimination, and rule of law. <http://www.osce.org/odihr/>

European Roma Rights Centre

Är en aktiv förespråkare inom juridiken om romernas rättigheter. Webbplatsen informerar om lag och mänskliga rättigheter. <http://www.errc.org/>

Open Society Foundations

Inom dessa program bevakas romers möjlighet till utbildning, social integration och demokratiska rättigheter. <http://www.soros.org>

FERUP – Forum för Roma Youth Organisation

Dosta! (Det räcker!)

Kampanj som lanserades av Europarådet lades fram för att bekämpa romafientligheten och diskriminering av romer i hela Europarådets område. <http://www.dosta.org/>

Kosovo Roma Oral Histories

Vilka vi var, vilka vi är - Kosovo romers muntliga historier var ett 2003-projekt om kommunikation för social utveckling och Balkan Solrosor. Hemsidan innehåller kosovoalbanska romers personliga

historia, musik, poesi, fotografier
familj, berättelser, etnicitet och
klaner, traditioner, semestrar, politik
etc.

[http://balkanproject.org/roma/
index.shtml](http://balkanproject.org/roma/index.shtml)

Patrin

Webbtidning som har rapporter och
artiklar om romers historier över
hela världen.

<http://www.reocities.com/~patrin>

Rättighets- och säkerhets- organisation - OSSE

Med 56 medlemsstater från Europa,
Centralasien och Nordamerika,
är OSSE världens största regional
säkerhetsorganisation. Den erbjuder
ett forum för politiska förhandlingar
och beslutsfattande inom områ-
dena tidig varning, konfliktförebyg-
gande och återuppbyggnad efter
en konflikt, och sätter den politiska
viljan hos dess deltagande stater i
praktiken genom sitt unika nätverk
av uppdrag i fältet.

<http://www.osce.org/odihr/44247>

Europarådet - mänskliga rät-
tigheters rådgivande organ för 47
medlemsländer

Fundamental Rights Agency, FRA

hjälp till att göra grundläggande
rättigheter en verklighet för alla i
EU så att de kan leva ett fritt och
värdigt liv.

Byrån fokuserar på situationen för
de grundläggande rättigheterna i EU
och dess 27 medlemsstater. Kandi-
datländer och länder som ingått ett
stabiliserings- och associeringsavtal
med EU kan inbjudas att delta efter
ett särskilt förfarande.

[http://fra.europa.eu/fraWebsite/
roma/roma_en.htm](http://fra.europa.eu/fraWebsite/roma/roma_en.htm)

Folkhögskolor med romsk inriktning

Det finns ett antal olika folkhögskolor som är speciellt riktade till romska elever, här presenteras några av dem. För att få inspiration och tips ta kontakt med:

Romska folkhögskolan i Agnesberg, Göteborg

Agnesbergs Folkhögskola är Nordens första romska folkhögskola. Den invigdes september 2007. Skolan har kurser på grundskolenivå. Inriktningen är kärnstudier samt romernas historia och kultur. Skolan erbjuder även undervisning i romanés.
www.agnesbergshsk.se

Sundbybergs Folkhögskola i Stockholm

Skolan har under många år bedrivit olika kurser i samarbete med Stockholms stad. Skolan har utbildat romer till behandlingsassistenter, lärarassistenter, barnskötare och barn- och ungdomsledare. Många romer läser även kurser i det ordinarie kursutbudet, till exempel de allmänna kurserna för att få grundläggande behörighet till högskolestudier.
www.sundbyberg.fhsk.se

I.R.I.S. skolan i Malmö

Är en grundskola för vuxna romer. Skolan lägger stor vikt vid studie- och yrkesvägledning. I samråd med deltagarna upprättas en studie- och handlingsplan. Deltagarna studerar

först och främst SFI (svenska för invandrare) och svenska som andraspråk, utöver det; matematik, engelska och samhällsorientering. I.R.I.S -skolan pedagogiska metoder tar sin utgångspunkt i att många vuxna romer saknar skoltraditioner. Skolan arbetar konkret, ämnesintegrerat och individualiseringen i kunskapsinhämtning är i fokus. Undervisningen kopplas till deltagarnas vardag och erfarenhet. IRIS-skolan har som målsättning att förbereda deltagarna för fortsatta studier eller arbete. Skolan arbetar utifrån fyra pelare: Rättvisa - Jämlikhet - Ansvar - Medbestämmande.
www.irisskolan.se

Marieborgs folkhögskola i Norrköping

Skolan har undervisningsgrupper för romer från före detta Jugoslavien. Målet med undervisningen är att öka kunskaperna i svenska språket och kunskapen om det svenska samhället. Skolan arbetar även för att öka kunskaperna om romer och romernas kultur och traditioner för människor i det svenska samhället. Svenskaträning är dominerande men för att få en djupare förståelse för hur det svenska samhället fungerar används bosniska/serbrokroatiska till vissa delar i kursen.
www.marieborg.net/folkhogskola/index.asp?mainID=70&subID=258

